Overordna leseplan

Inderøy kommune

Best – i lag

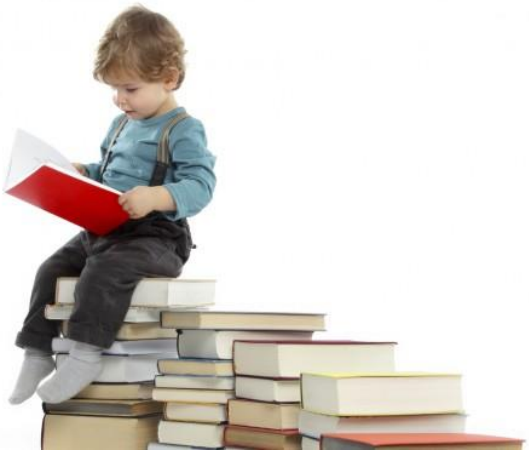

Innholdsfortegnelse

Leseplakaten ..... s. 4

Forord ..... s. 5

Innledning ..... s. 6

Språk- og begrepsutvikling, motorikk og lesing ..... s. 7

Leseutvikling ..... s. 8

SOL ..... s. 9

Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag ..... s. 10

Lese- og læringsstrategier ..... s. 13

Samarbeid med foresatte ..... s. 13

PPT ..... s. 13

Kartlegging ..... s. 14

Overgangsrutiner og hospitering ..... s. 14

Evaluering av planen ..... s. 15

Kilder ..... s. 15

Leseplan fra barnehagen til 10.trinn ..... s. 16 – 36

Vedlegg ..... s. 37 – 65

Vedlegg 1: Tiltak, leseprosjekt og lignende ..... s. 37

Vedlegg 2: Helhet – del – helhet eller helhetslesing ..... s. 40

Vedlegg 3: De 100 vanligste ordene ..... s. 41

Vedlegg 4: Voksenrollen i barnehagen ..... s. 42

Vedlegg 5: Bokstavinnlæringa i 1.klasse - artikkel ..... s. 43

Vedlegg 6: Språkløyper ..... s. 45

Vedlegg 7: Kartleggingshjul for elever i Inderøy kommune s. 46

Vedlegg 8: Komponenter i god leseopplæring ..... s. 50

Vedlegg 9: Lesebestillinger ..... s. 53

Vedlegg 10: Veiledet lesing ……. s. 55

Vedlegg 11: Repetert lesing ……. s. 57

Vedlegg 12: Lese- og læringsstrategier – progresjonsplan s. 58

Vedlegg 13: Prosessnotat i matematikk ……. s. 64

Vedlegg 14: Mengdelesing som metode i engelskundervisning s. 65

LESEPLAKATEN

- ✓ Alle lærere er leselærere.
- ✓ Lesekompetanse omfatter leseglede, leseferdighet, lese- og læringsstrategier og informasjonskompetanse.
- ✓ Å velge den riktige teksten er avgjørende for elevens engasjement og læringsutbytte.
- ✓ Høytlesing er vel anvendt tid.
- ✓ Å snakke om tekster og bilder utvikler leseforståelse.
- ✓ Effektive lese- og læringsstrategier kan læres. Å snakke om leseprosessen er første skritt.
- ✓ Det eleven får til med veiledning og støtte i dag, kan han få til alene i morgen – gradert støtte.
- ✓ Lesing og skriving henger sammen. Undervisning i skriveprosessen støtter leseprosessen.
- ✓ Innbydende omgivelser og lett tilgang på bøker er god lesestøtte.

- ✓ Positive forventninger og tilbakemeldinger er drivkraft i leseopplæringen.

Forord

Inderøy kommune satser på lesing, og det er et ønske både fra skolene og skoleeiers side å få til en felles kvalitativ praksis innenfor leseopplæringa. Skolens lesesatsing og barnehagenes satsing på språk- og begrepsutvikling er bakgrunnen for at Inderøy kommune har utformet en forpliktende felles leseplan. Den skal gjelde for alle barn, elever og voksne fra barnehagen og gjennom hele grunnskoleløpet. Språk og begrepstrening skal integreres i arbeidet med alle sju fagområdene i rammeplan for barnehagen, og skolene skal ha fokus på lesing i alle fag.

Nasjonale og internasjonale leserundersøkelser viser at en relativt stor del av de norske elevene, så også elevene i Inderøyskolen, ikke har gode nok leseferdigheter. Disse undersøkelsene viser også at det er signifikante forskjeller mellom jenters og gutters leseferdigheter og at norske elever er svake når det gjelder å ta i bruk lesestrategier (Roe, 2011)..

I "Stortingsmelding 16 … og ingen stod igjen. Tidlig innsats for livslang læring" (2006/2007) pekes det eksplisitt på sammenhengen mellom dårlige grunnleggende ferdigheter og frafall i videregående opplæring, og uførhet senere i livet.

Målsettinga i Inderøy kommunes *Kvalitetsplan for grunnskolen* er at Inderøyskolen skal heve leseferdighetene til elevene, og det er et mål å få flere elever som scorer på laveste nivå på Nasjonale prøver til å prestere på høyere nivå, og elever som scorer middels skal prestere på høyt nivå. Da trengs det kontinuerlig og målrettet arbeid, fra barnehagen og gjennom hele grunnskoleløpet.

Det er klare sammenhenger mellom språk og lesing. Barna skal møte en barnehage som arbeider bevisst med språk- og begrepsutvikling, og elevene i skolen skal ha systematisk leseopplæring som baseres på syntetisk lesing. Derfor gjelder planen for alderen 0 – 16 år; barnehagene, småtrinnet, mellomtrinnet og ungdomstrinnet.

Våren 2014 startet kommunen opplæring av lærere i "SOL – systematisk observasjon av lesing". SOL er utviklet av lærere i Gjesdal kommune, som også sto for kursing av lærere fra alle skolene i Inderøy,

samt PPT. Disse lærerne har igjen lært opp sine lærere på egen skole i etterkant. Det ble dannet et nettverk hvor alle grunnskolene, PPT og barnehagene i Inderøy deltar. Det er møter ca 6 ganger i året, og nettverket ledes av prosjektleder.

På bakgrunn av kompetanseheving blant ansatte og resultater fra Nasjonale prøver, kom det ei bestilling fra skoleeier om å lage en overordna leseplan for kommunen. Planen skal ha en helhetlig tenkning rundt språk- og begrepsutvikling i barnehagen og leseopplæring i grunnskolen. Den skal ha et sterkt fokus på lesing og lesing i alle fag. Den er ingen plan for norskfaget, men en plan som retter søkelyset mot lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag på alle trinn, fra barnehagen og gjennom hele grunnskoleløpet.

Innledning

Morsmålet er viktig for opplevelse av egen identitet og mestring på mange områder. Et godt utviklet morsmål er en grunnleggende forutsetning for den videre språklige utviklinga, også når det gjelder skriftspråk og utvikling.

Alle barn må få varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenking og som uttrykk for egne tanker og følelser. Disse erfaringene må barna få i møte med både barnehagen og skolen.

Å kunne lese og skrive er grunnleggende ferdigheter for å kunne tilegne seg annen kunnskap. Lesing har også stor verdi i seg selv, som kilde til glede, inspirasjon og rekreasjon.

Målet med planen er å kvalitetssikre leseopplæringa i Inderøy kommune, gjennom felles arbeid med språkstimulering og leseopplæring i alle barnehager og skoler i kommunen. Skolens mandat er at elevene får en funksjonell lese- og skriveferdighet, slik at lesing og skriving blir viktige redskap for selve livet. Dette skal Inderøy kommune legge til rette for. Foresatte er viktige støttespillere i arbeidet med å øke leselysten og leseforståelsen for barn i kommunen.

I planen vektlegges voksenrollen og voksnes betydning som rollemodeller, i barnehagen og på skolen. Den sier noe om språkutviklende leik og språkstimulering ut fra barns leik- og begrepsutvikling. Den sier noe om mål, vurdering og tiltak som legger til rette for en god leseutvikling.

Planen er en leseplan. Den bygger på *Rammeplan for barnehagen* og *Kunnskapsløftet – fag og læreplaner for grunnskolen*. Den skal ivareta barnas språk- og begrepsutvikling, og den skal fremme skriftspråklig utvikling i alle fag. Det betyr at den gjelder like mye for faglærere som for norsklærere, den skal forplikte alle lærere og barnehagelærere i kommunen, uansett barnehage og skoleslag, og hvilke fag de underviser i – alle blir å betrakte som leselærere (Roe, 2011: 14).

Det er det kommunale lesenettverket som sammen med prosjektleder, og i dialog med rektorgruppa og assisterende rådmann, som har samarbeidet om utforminga av leseplanen. Nettverket består av lærere fra alle grunnskolene i kommunen, barnehagelærere fra kommunal og privat barnehage og

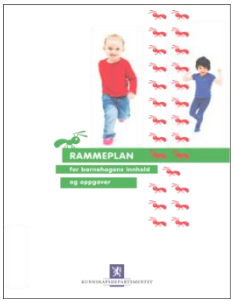

PPT. "Lese for livet – en leseplan for Odda kommune", og "Lese for livet – En plan for kvalitetssikring av leseopplæringen i Stjørdal kommune" var mal for arbeidsgruppa. Vi har også hentet inspirasjon og tips fra andre gode leseplaner rundt om i landets kommuner.

Planen skal være lett tilgjengelig, lett lesbar og brukervennlig for alle lærerne i kommunen. Den er teoretisk forankret, og bygget på forskningsbasert kunnskap.

Språk- og begrepsutvikling, motorikk og lesing

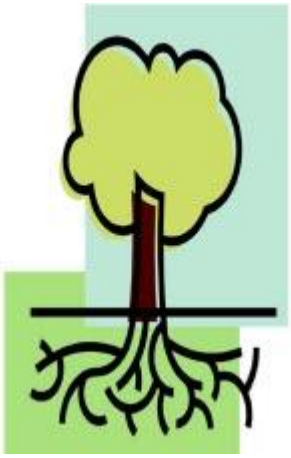

Språktreet er en illustrasjon på språkets oppbygning og utvikling. I treets røtter finner vi barnets forutsetninger for å lære språk, slik som oppmerksomhet, hukommelse, kognitive funksjoner, motivasjon, hørsel, syn, samspillsferdigheter, o.a.

Begrepene utgjør stammen på treet. For at barnet skal utvikle en solid og bærekraftig stamme i språktreet sitt, trenger det et velutviklet begrepsapparat med en god språkforståelse. Det er stammen (begrepene) som bærer resten av treet (språkutviklingen).

Oppover mot grenene utvikler barnet evne til å uttrykke seg verbalt, og bruke begrepsapparatet i meningsfulle sammenhenger.

Mot toppen av treet vil språklydene komme på plass, språklig bevissthet utvikles og lese- og skriveferdigheter slår ut i full blomst.

Grunnlaget for god leseutvikling dannes altså når barna er små. Når barna begynner i barnehagen rundt 1-årsalderen skal det de allerede har ervervet av språk, bygges videre på. Da er det viktig at de møter en pedagogisk virksomhet som ivaretar språk, språkstimulering, språkutvikling, begrepsutvikling og motorisk utvikling, som skal ligge til grunn for barnets leseopplæring som de får på skolen.

Det er nær sammenheng mellom språk og lesing, og forskning viser at arbeid med begrepsutvikling og språklig bevissthet har positiv innvirkning på barns leseferdighet (Hagtvet, 2002). Språklig bevissthet er evnen til å skifte fokus fra språkets innhold til språkets form, f.eks. å rime.

Et barns språklige bevissthet utvikler seg gradvis, og den språklige stimuleringa barnet mottar er avgjørende for om barnet utvikler den språklige kompetansen som må ligge til grunn for lese- og skriveutviklinga. Barnehagen og helsestasjonen er viktige samarbeidspartnere for foreldrene, både når det gjelder å legge til rette for optimal utvikling og å følge med barnets språkutvikling.

Barn kan lære ni nye ord hver dag i alderen 1,5 til 6 år (Hagtvet, 2002). Vår forståelse av ord slutter aldri å utvikle seg. Vi lærer stadig nye ord, og vi lærer mer om ord som vi har en forståelse av. Ordforståelse dreier seg om:

- Å forstå ord i ulike kontekster
- Å ha kunnskap om antonymer og synonymer til ordet (hhv. ord som betyr det motsatte, og at flere ord kan ha samme betydning).
- Å forstå ordets spesifikke betydning i ulike syntaktiske forhold (hvordan ord settes sammen til meningsbærende setninger).

I løpet av de siste 20 – 30 årene har en rekke studier undersøkt sammenhengen mellom tidlig språkutvikling og senere skriftspråklig utvikling i skolen. De barna som har et godt ordforråd i tidlig alder forsetter å øke forspranget gjennom hele skoletiden, mens de som har et fattigere begrepsapparat aldri vil klare å ta igjen dette forspranget. Dette vil prege lesinga og leseforståelsen senere i løpet.

En grunnleggende, men situasjonsavhengig språkforståelse vil normalt være etablert ved 2-årsalderen (Hagtvet, 2002). Forsinkelse når det gjelder språklig forståelse ved 2 år, er en klar risikofaktor for å utvikle lese- og skrivevansker. Det er vanlig å se på lese- og skrivevansker som et primært språkproblem. Systematisk arbeid med språklig stimulering er den forebyggende innsatsen som har gitt best effekt.

Det er også en klar sammenheng mellom språk og motorikk. Den skandinaviske barnehagen er unik i sin vekting av utetid, turer og erfaringer i og med naturen, og språklæring knyttet til disse arenaene.

Voksenrollen i barnehagen er svært viktig for å ivareta barnas språkutvikling. Måten barna blir møtt på av virksomheten, både når det gjelder utviklingsstøttene kommunikasjon og veilederrollen overfor foresatte, tillegges stor betydning. Mer beskrivelse av dette finnes i vedlegg.

For at våre barn skal bli gode strategiske lesere som skal fungere godt gjennom et langt livsløp, er arbeidet som starter i barnehagen av avgjørende betydning for hvor langt et barn/en elev kommer i sin leseutvikling. Derfor er det viktig at dette arbeidet settes i et system, slik at vi sikrer at alle barna i barnehagen og alle elevene i grunnskolen i Inderøy får det samme tilbudet og har likt utgangspunkt for å nå målet om å bli funksjonelle lesere.

Leseutvikling

Lesing er ingen naturlig utviklet ferdighet. Leseutviklingen er delvis avhengig av undervisning og av de erfaringene barnet gjør seg (Høien og Lundberg, 2000). For å bli en god leser, må barnet være en god teknisk leser, ha et godt begrepsapparat som gjør at barnet forstår og ønsker å skaffe seg kunnskap og opplevelse gjennom lesing og skriving. I tillegg vektlegges leseglede på alle trinn.

Barnas leseutvikling går som en hovedregel gjennom bestemte stadier. Førskolebarna "leser" omgivelsene sine, og kjenner igjen logoer i nærmiljøet sitt; logografisk lesing. Etter hvert vil de oppdage at det er sammenheng mellom bokstaver og lyder, og de vil kunne sette sammen bokstavlydene til ord; fonologisk lesing.

Etter mye erfaring med skriftspråket, lærer barna å avkode hele ord raskt og effektivt, de kjenner uttalen og ordets betydning; ortografisk lesing. For at elevene skal bli sikre lesere, må de automatisere avkodingsferdighetene og utvikle metakognitive ferdigheter i forhold til egen leseferdighet, tekst og formål. Den sikre leseren er fleksibel i sine valg av lesestrategier, og velger den lesestrategien som til enhver tid fungerer best. I tillegg til å mestre avkodingsstrategiene, har de kunnskap om egen lesing, og kan målrette egen lesing etter formål og teksttyper. De skaffer seg oversikt, og leser på nytt når det er nødvendig; de har strategier for når de ikke forstår det de leser. De bruker bilder, grafiske framstillinger og slår opp ukjente ord. De reflekterer over egen leseprosess, og kan vurdere egne strategiske valg.

Inderøy kommune arbeider etter metoden syntetisk lesing (Lundetræ, 2017). Syntetisk leseopplæring tar utgangspunkt i lydrette tekster eller ord, og det er en forutsetning at man skjønner at fonemene kan settes sammen og bli til hele ord. Det vil si at lesingen bygger på koblingen mellom bokstav og lyd, og at man arbeider systematisk med bokstavinnlæring.

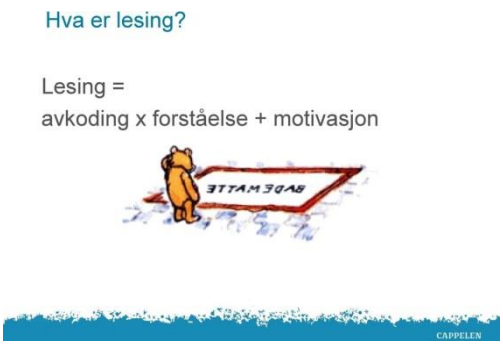

Funksjonell lesing er et samspill mellom avkoding og forståelse. Dette må videreutvikles til at en kan forstå, tolke, reflektere over og vurdere stadig mer komplekse tekster i ulike sjangere. På mellomtrinnet og oppover på ungdomstrinnet blir antallet norsktimer betydelig redusert. Elevene er nå i "den andre leseopplæringa", de går fra å lære å lese til å lese for å lære. Her skal lesekompetansen videreutvikles. Da er det spesielt viktig at alle lærere er bevisst sin rolle som leselærere, og at de bruker de fagspesifikke tekstene i den videre leseopplæringa. Lesing som grunnleggende ferdighet må derfor drives i alle fag og på alle trinn i grunnskolen.

Hvis elever strever med å tilegne seg leseferdighet ved syntetisk lesemetode, skal de få opplæring etter prinsippet om helhetslesing (Godøy, 2008). Helhetslesing bygger på at en først tar

utgangspunkt i helheten. En skaffer seg en oversikt over hva teksten handler om, blant annet ved å se på bilder, finne nøkkelord i teksten og gjennom samtale. Når en har fått denne oversikten og skapt en forventning og et formål med lesinga, kan teksten leses. Nærmere beskrivelse av metoden i vedlegg.

SOL

SOL er

- Et system/verktøy for å fastslå hvor elevene er i sin leseutvikling.
- Et program for kompetanseheving for lærere.
- Et verktøy der hver enkelt elev skal følges i sin leseutvikling gjennom hele grunnskolen.
- Et verktøy for tilbakemelding til elever og foresatte.

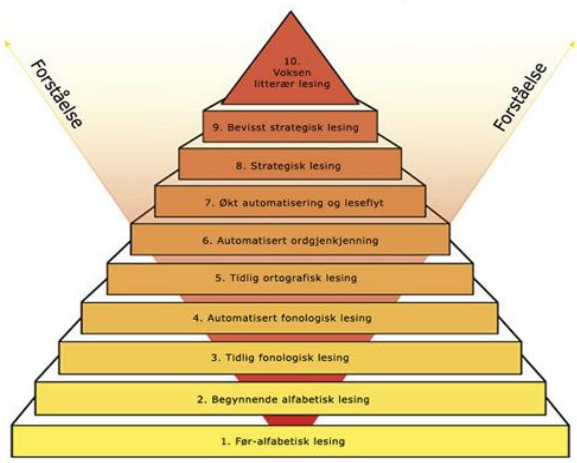

Observasjon gjennom kjennetegn beskrevet i SOL, plasserer elevene på et nivå i pyramiden. Tiltak for å få bevegelse videre oppover i trinnene, er en del av SOL-systemet. Målet er at SOL-verktøyet skal være lærernes kompetansebakgrunn i lese- og skriveopplæringen, slik at opplæringen til enhver tid tilpasses barnets utviklingstrinn.

Alle elever i Inderøyskolen skal "SOLes". Resultatene av SOLingen føres i VOKAL to ganger pr. skoleår. Observasjonene skal gjennomgås internt på skolen for å sikre at ingen faller utenfor forventet progresjon uten at tiltak iverksettes. Utviklingssamtalen med foresatte skal fokusere på SOL og framovermelding.

På den måten er SOL et grunnverktøy for leseopplæringen i Inderøy kommune. Verktøyet inkluderer tiltak som blant annet omfatter:

- Arbeid med språklig bevissthet
- Systematisk bokstavinnlæring, syntetisk lesemetode
- Repetert lesing
- Strategier for læring- og leseforståelse

Det er et mål i SOL-arbeidet at elevene skal være på nivå 7 i SOL-pyramiden når de er ferdige med 7.skoletrinn. Arbeid med SOLing på 8.trinn kan likevel starte lavere enn trinn 7 i pyramiden.

Alle lærere er leselærere. Det betyr at alle lærere, så vel faglærere som kontaktlærere, har ansvar for å SOLe elevene. Både faglærere og kontaktlærere skal sette seg inn i kjennetegnene for SOL, i VOKAL, og bruke redskapet i sitt arbeid med å observere elevene når de leser og arbeider i sine fag. Det er viktig at faglærer og kontaktlærer overfører kunnskap til hverandre, slik at det kommer best mulig ut for elevenes leseutvikling.

Høsten 2009 videreutviklet Gjesdal kommune SOL til også å gjelde i barnehagene – "Sammen om lesing", der det er laget et opplegg for 5-åringene. Dette tar utgangspunkt i J. Frost sine Språkleker + de nederste trinnene i SOL-pyramiden.

http://www.sol-lesing.no

http://www.vokal.no

Det er rektors ansvar å løfte SOL jevnlig i kollegagruppa. Skolens leseveiledere samarbeider med rektor om dette. På den måten vil det foregå en kontinuerlig prosess rundt SOL og leseopplæring, og samtidig en pedagogisk og metodisk utvikling hos alle ansatte på enhetene.

Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag

Den første leseopplæringa på småskoletrinnet handler om å lære å lese. Med dette mener vi at elevene må lære seg gode avkodingsferdigheter. Parallelt med dette arbeidet må elevene utvikle et godt ordforråd og gode lytte- og leseforståelsesstrategier.

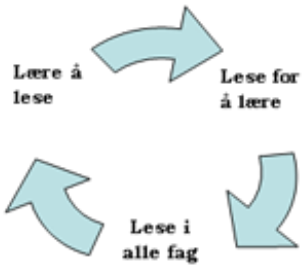

Når elevene kommer opp på mellomtrinnet, vil den videre leseopplæringa handle om å lese for å lære. Etter hvert som elevene har lært gode avkodingsferdigheter må leseopplæringen handle om utvikling av godt ordforråd, godt begrepsapparat og bruk av leseforståelsesstrategier.

Lesing i alle fag: Alle lærere er leselærere, uansett undervisningsfag!

På ungdomstrinnet blir lesing i større grad enn tidligere brukt til kunnskapstilegnelse, og fokus rettes mer mot lesing av fagtekster og fleksible strategier for forståelse. Elevene har en forståelse av at de faktisk kan kontrollere egen lesing og lesemestring. Det forutsetter at elevene henter ut informasjon fra teksten og konstruerer egen mening. Dette krever gode avkodingsferdigheter, et godt ordforråd, nødvendige bakgrunnskunnskaper, gode ferdigheter i å lese sammensatte tekster, og gode strategier for forståelse.

Alle lærere legger til rette for utstrakt bruk av digitale verktøy. Å lese på skjerm skal modelleres og arbeides eksplisitt med allerede på småtrinnet. Det er nødvendig at lærerne har kjennskap til hvordan det er å lese på skjerm kontra å lese på papir, og hvilke muligheter og begrensinger hvert enkelt medium presenterer og utfordrer oss på.

Lærerne sikrer at elevene har disse forutsetningene på plass for å oppnå god forståelse. De sørger for at de får verktøyet de trenger for å forstå fagstoffet. Elevene styrker evnen til abstrakt tenkning og refleksjon, og det er viktig å prioritere samtalegrupper og diskusjoner om fagstoff og prosesser – "tenke høyt" sammen.

For å nå et mål om at hver enkelt elev skal bli en bedre leser, er det spesielt to punkter som må prioriteres:

1) Det må settes av tilstrekkelig med tid til lesing i skolen; lesing både på papir og på skjerm.

2) Bruk av lese- og læringsstrategier må gjennomsyre undervisninga i alle fag for å skape bevisste, effektive og strategiske lesere.

Skriving og lesing går hånd i hånd, og man må øve seg på begge deler i et livslangt perspektiv.

Gode lesere er aktive lesere!

Norskfaget har et særskilt ansvar for å utvikle den grunnleggende ferdigheten lesing gjennom den første leseopplæringa og den videre leseopplæringa som forgår gjennom hele det 13-årige utdanningsløpet.

<u>Men:</u>

Kunnskapsløftet framhever at det er alle lærernes ansvar å utvikle den grunnleggende ferdigheten lesing hos elevene. Alle lærere er leselærere i sine fag og har derfor et ansvar for å tilrettelegge for god leseutvikling.

Alle lærere har ansvar for å gjøre elevene på alle trinn i stand til:

- Å møte tekster med en bevisst og målrettet holdning
- Å utnytte egne kunnskaper og erfaringer både før, under og etter lesing
- Å velge lesestrategier som er hensiktsmessige for å forstå teksten
- Å kontrollere og vurdere egen forståelse, eget arbeid og eget læringsutbytte.

Dette er en ny og utvidet måte å tenke leseopplæring på. Alle lærere er direkte involverte i leseopplæringa. Alle lærere har ansvar for å sikre at elevene kan forholde seg til tekster med ulike faglige framstillinger og innhold – fagtekster (diagram, symboler, oppskrifter, bruksanvisninger m.m.).

Det er fire komponenter som lærere bør fokusere på i arbeidet med lesing i alle fag (artikkel fra Udir, vedlegg).

1. Å utvikle gode språklige ferdigheter
2. Å utvikle gode kodingsferdigheter
3. Å utvikle strategiske lesere
4. Å utvikle motiverte og engasjerte lesere

Disse fire komponentene tas opp i lærerkollegiet. Dette for at det skal foregå prosesser i forhold til leseplanen, og hvordan vi ivaretar vår rolle som leselærere. Det er rektors ansvar å sørge for at det settes av tid til dette refleksjonsarbeidet.

Lese- og læringsstrategier

All forskning på området konkluderer med at bruk av lese- og læringsstrategier fremmer læring og forståelse. I SOL-verktøyet er det et mål å utvikle elevene til å bli strategiske lesere. I det ligger det at eleven overvåker sin egen lesing, tar i bruk lesestrategier som for eksempel tankekart, styrkenotat, to-kolonnenotat og nøkkelord i den hensikt å styrke sin egen forståelse av tekst. Å innføre lesestrategier tidlig vil være med på å gjøre elevene bedre til senere å se nytten av dem i sin opplæring. Det er laget en oversikt over strategier brukt i de forskjellige fasene av lesinga (før, undervegs og etter), og det er gjort en inndeling etter småskoletrinn, mellomtrinn og ungdomstrinn, se vedlegg. Det er viktig å starte arbeidet med lesestrategier allerede i barnehagen. Hva gjør vi før vi begynner å lese? Aktivisere bakgrunnskunnskapen, hva vet vi om emnet fra før? Hva gjør vi undervegs og hva kan vi gjøre etter vi har lest? Å undervise eksplisitt om fasene i lesinga vil gjøre elevene til mer aktive og effektive lesere. Alle skolene har flere eksemplarer av Gjesdal kommune sitt hefte om lesestrategier, og alle lærerne skal gjøre seg kjent med dem. Det er nødvendig med erfaringsutveksling på team og læringstrykk fra ledelsen.

Samarbeid med foresatte

Et godt samarbeid med foresatte er nødvendig for å støtte opp om elevenes språk- og leseutvikling. På helsestasjonen vil de få informasjon om vokabularutvikling og språkstimulering når barnet er rundt 18 måneder. Barnehagene har samtaler med foresatte to ganger hvert år, der språk og språkutvikling er fast tema. Dette sikres ved at alle barnehagene i kommunen samtaler ut fra det samme skjema for forberedelse. Via "Foreldreskolen" får de foresatte til 1.klassingene en kort innføring i SOL, lesing og leseutvikling, både fra den respektive skole og fra biblioteket.

SOL og betydning av de foresattes medvirkning av leseopplæringa er fast punkt på alle foreldremøtene i skolene på høsten, og utviklingssamtalene skal ha fokus på SOL og formativ vurdering av elevenes leseutvikling. De foresatte skal kunne få veiledning på hvordan de best kan

legge til rette for å gjøre leseleksa, og heimen kan få lesebestillinger på leseleksa (Kverndokken, 2012). Det er kontaktlærerens ansvar å følge opp dette, og det skal inn i skolens lokale planer.

PPT

PPT er gode støttespillere i skolens arbeid med lesing, både når det gjelder det forebyggende arbeidet og sakkyndighetsarbeidet. PPT er også representert i kommunens lesenettverk.

Systemarbeid:

-PPT gir informasjon til foreldrene om vokabularutvikling og språk når barna kommer på helsestasjonen ved 18-månedsalderen. Dette fordi det er klar sammenheng mellom størrelse på vokabular i førskolealder, leseferdigheter og karaktersetting i ungdomsskolen og frafall i videregående opplæring.

- PPT gir veiledning til barnehagene om språkstimulering – førskolenettverk, kurs til barnehagene om språk, språkutvikling og stimuleringsmuligheter.

- PPT deltar på drøftingsmøter både på førskolenivå og i skolen med tanke på tiltaksutvikling når det "butter imot".

Individrettet arbeid jf. Opplæringsloven §5.3 og 5.1, Barnehageloven 19a:

- PPT foretar videre kartlegging når barnehagene og skolene har kartlagt med sine verktøy og funnet bekymringsfulle resultat, etter at barnet er henvist.

- PPT har god kunnskap om kartleggingsverktøy som barnehagene og skolene bruker. Veiledning til barnehagene og skolene i forhold til å følge opp svake resultat, egne SOL-veiledninger kan gis.

- PPT gir sakkyndige vurderinger med råd fundert på gjeldene forskning.

- PPT gir fast oppfølging av leseveilederne på skolene. Innholdet kan være om kartleggingsverktøy, vurdering av elevresultat, hvor er det eleven har sporet av, og hvor går veien videre, etc…

Kartlegging

Skolene gjennomfører Carlsten leseprøve og ordkjedetest før utviklingssamtalene høst og vår. I etterkant av det og før utviklingssamtalene skal resultatene av disse gjennomgås i koordineringsteam der rektor/inspektør, spes.ped.-koordinator, leseveileder og kontaktlærer for den aktuelle klasse deltar. Ved bekymringsfulle resultater legges en handlingsplan for videre arbeid med den enkelte elev. Leseveilederne på skolene blir viktige støttespillere her. Resultatene fra Carlsten leseprøve og ordkjedetesten ses i sammenheng med observasjonsverktøyet SOL.

Det er ellers utarbeidet en plan for kartlegging som gjelder for kommunen. Der kommer også kartleggingsprøvene fra Udir inn på ulike trinn. Det henvises til vedlegg.

Alle kontaktlærere registrerer resultatene for sin klasse i VOKAL: Carlsten leseprøve, ordkjedetesten og SOL.

Overgangsrutiner og hospitering

Inderøyskolen har gode rutiner for overgangene. Dette gjelder både mellom barnehage og barneskole og mellom barneskole og ungdomsskole**.** Overføring av informasjon er det mest sentrale, og vi har mye å hente på å være åpne med hverandre og bringe viktig informasjon videre. I de tilfellene foresatte må gi sitt samtykke til en slik overføring av informasjon og kunnskap, er det viktig at dette følges opp på en korrekt måte. Alle elevene legges inn i VOKAL, og det danner et godt utgangspunkt for videre arbeid med elevene når de skifter skoleslag.

Lærerne på 1.trinn kan hospitere i barnehagene etter en fastsatt plan. Dette er vel anvendt tid, og er verdifullt for skolen. De møter barna i barnehagen, og danner seg et inntrykk som i neste omgang gjør at skolen er bedre i stand til å møte behov hos enkelteleven. Barna i barnehagene kan besøke skolen flere ganger i løpet av året, og bruker skolens uteområde for å bli kjent. Alle skolene har fadderordning som er med på å ivareta en god og trygg start for skolestarterne. Det henvises for øvrig til kommunens plan for overgang barnehage – skole.

Evaluering av planen

Planen skal implementeres i barnehagenes og skolenes årsplaner. Planen vil være et viktig dokument i planen for sammenheng mellom barnehage/skole.

Alle lærere er leselærere og ansvarlige for elevenes leseutvikling. Systematisk Observasjon av Lesing – SOL – et verktøy for leseutvikling, er innført i kommunen og tatt inn i den overordna leseplanen.

Planen som helhet skal evalueres i løpet av 2020. Den skal evalueres både når det gjelder innhold, form og bruk. Leder for oppvekst/assisterende rådmann har ansvar for å lede dette arbeidet.

Kilder

Godøy, O. og Monsrud M.B (2008); *Spesialpedagogisk leseopplæring – en veileder.* Bredtvet kompetansesenter.

Hagtvet, Bente Eriksen (2002); *Språkstimulering. Tale og skrift i førskolealderen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Høyen, T. og Lundberg, I. (2000); *Dysleksi – fra teori til praksis.* Oslo: Gyldendal forlag.

Kverndokken, K. (2012); *101 måter å lese leseleksa på – om lesing, lesebestillinger og tekstvalg.* Bergen: Fagbokforlaget. Landslaget for norskundervisning.

Lesesenteret; http://lesesenteret.uis.no/lese-og-skrivevansker/forebygging/ Om funksjonell lesing, 22.04.2014

Lundetræ, Kjersti (2017): Syntetisk lesemetode. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/syntetisk_lesemetode

Roe, A. (2011): *Lesedidaktikk – etter den første leseopplæringen.* Oslo: Universitetsforlaget.

St.meld. nr. 16 (2006/2007): *… og ingen stod igjen. Tidlig innsats for livslang læring*. Det Kongelige Kunnskapsdepartement.

Leseplan fra barnehagen til 10.trinn

SOL og leseforberedende aktiviteter i barnehagen

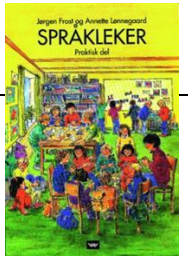

	Rammeplan for barnehagen Fokusområder. Gjennom arbeid med kommunikasjon, språk og tekst skal barnehagen bidra til at barna utvikler seg på følgende områder:	**SOL**	**Kartleggings- og observasjonsverktøy**	**Språkleiker**
1 – 2 år	- Leik på leikens premisser og som "erfaringsbygger" - Sansemotorikk - Uttrykke sine følelser på ulike måter - Bruke språket til å skape relasjoner, delta i leik og som redskap til å løse konflikter - Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord		**TRAS** Brukes på enkelte barn når det er observert eller det er mistanke om forsinket språkutvikling **TRAS** brukes alltid på barn med annet morsmål enn norsk http://lesesenteret.uis.no/article.php?articleID=85374&categoryID=13853 **Språksprell** http://www.barnehageforum.no/showarticle.aspx?ArticleID=344 **Snakkepakken** http://www.snakkepakken.no/ **Språkkista** http://mino.udir.no/id/1147.0 **SOL** http://www.sol-lesing.no/	Voksenrollen – på golvet; nærhet til barna. Snakke med de som ennå ikke har verbalt språk (selvsnakking) Rim og regler, dikt og sang Høytlesing Begrepslæring i alle rutinesituasjoner på alle alderstrinn, benevning Lime bokstaver på golvet (visualisering) Leik Motorikk - uteliv
3 – 4 år	- Leik på leikens premisser og som "erfaringsbygger" - Sansemotorikk - Uttrykke sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter - Videreutvikler som begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd - Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord - Bruke språket til å skape relasjoner, delta i leik og som	**1.1** Kjenner igjen navnet sitt **1.3** Viser interesse for teksters innhold og betydningen av ord		Leik Rim og regler, dikt og sang Motorikk – tur Lytteleiker, ”begrepsleiker” f.eks. fargekongen, rødt lys Begrepslæring i alle rutinesituasjoner på alle alderstrinn, benevning Stavelser Synliggjøring av bokstaver (se navnet sitt). På hyller, sin egen kopp. Bokstaver på golvet

	redskap til å løse konflikter - Opplever spenning og glede ved høytlesing, fortelling, sang og samtale - Utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråkligsyttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter			Tankekart Tullesnakke Høytlesing "Grep om begreper" (Gan forlag) – systematisk ord- og begrepsbygging
5 – 6 år	- Leik på leikens premisser og som "erfaringsbygger" - Sansemotorikk - Uttrykker egne følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter - Bruker språket til å skape relasjoner, delta i leik og som redskap til å løse konflikter - Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd - Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord - Opplever spenning og glede ved høytlesing, fortelling, sang og samtale - Utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråklige uttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter. Fokus på trebokstavene - Riktig blyantgrep	**1.2** "Lesing" bygger på visulle særtrekk ved ordet + gjetting **1.4** Kan leke og eksperimentere med språket, rim og regler **2.1** Har kunnskap om noen bokstaver **2.2** "Leser" ord ved å bruke de bokstavene de kan, kombinert med visuelle særtrekk ved ordet og kontekstuelle holdepunkter **3.2** Kan lytte ut lyder i enkle lydrette ord (sol ⇨ s – o – l) **3.3** Kan binde sammen oppleste ord i korte, lydrette ord til ord (s – o – l ⇨ sol)		Leik Rim og regler, dikt og sang Motorikk – tur Lytteleiker Tankekart Stavelser Tekstskaping Fonemer; lytte ut første og siste lyd Syntese (s – o – l ⇨ sol) og analyse (sol ⇨ s – o – l) Begrepslæring i alle rutinesituasjoner på alle alderstrinn Viktig å ta seg tid til å "lytte ferdig" barna når de forteller noe Samarbeid heim – barnehage; informere om viktigheten av å lese for barna Alle aktiviteter må bunne i barnas/barnehagegruppas interesser uansett alder Legge til rette for tekstskaping

Leseplan 1.trinn

Læringsmål ihht Kunnskapsløftet Målet er at elevene skal kunne:	**Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag**	**SOL**	**Tips til digitale ressurser, apper for nettbrett, filmer og linker**
- Navnet og lyden på bokstaven, stor og liten - Skrive bokstavene riktig, store og små, men med fokus på småbokstavene - Bokstavenes retning, form, stilling, størrelse og plassering på linja - Alfabetet - Riktig lese- og skriveretning - Vite hva et ord og en setning er - Lytte ut lyder først og sist i et ord - Forskjellen på vokaler og konsonanter - Klappe stavelser - Trekke lyder sammen til ord - Stave små, lydrette ord - Rim og regler, lage egne rim	**NORSK** - Skape mening gjennom å lytte, samtale og tale, og å kunne tilpasse språket til formål og mottaker - Lese bokstavene, både store og små trykte, det alfabetiske prinsipp - trekke sammen lyder til ord - Lese ord, setninger og fortellinger **MATEMATIKK** - Lese tall - Lese matematiske symboler som + og – - Lese enkle tekstoppgaver - Lese tabeller - Å forstå informasjon i tekster som inneholder tall, størrelser eller geometriske figurer. - Bruke fagets terminologi **ENGELSK** - Lese enkle gloser - Eksperimentere med å lese og skrive engelske ord, uttrykk og skrive enkle setninger knyttet til nære omgivelser og egne interesser	**SOL-skjema:** Alfabetisk lesing og tidlig fonologisk lesing **<u>Trinn 1-3</u>** med fokus på: **2.1** Har kunnskap om noen bokstaver **3.2** Kan lytte ut lyder og enkle, lydrette ord **3.3** Kan binde sammen oppleste lyder i korte lydrette ord til ord **3.4** Kan avkode korte, lydrette ord ved hjelp av lydbinding	Digitale ressurser: - Lesekorpset: https://tv.nrk.no/serie/lesekorpset Lesesenteret: http://lesesenteret.uis.no/ Språkløyper: http://sprakloyper.uis.no/ - Skrivesenteret http://www.skrivesenteret.no/ Kaleido: http://kaleido1-4.cappelendamm.no/ Fagbokforlaget: https://ellemellebm.portfolio.no/ Damms leseunivers https://www.cappelendammundervisning.no/verk/damms-leseunivers-127946 Cappelens ABC http://abc.cappelendamm.no/

- Lese to- og trelydsord - Lese to-stavelsesord, et utvalg av gitte ord, logoer, enkle ord og navn - Lese tilpassede tekster på papir og skjerm - Skrive to- og trelydsord etter diktat - Forme enkle setninger - Uttrykke seg muntlig - Fortelle fra ei bok - Bruke ulike over- og underbegreper, likheter og forskjeller	**KRLE, SAMFUNNSFAG OG NATURFAG** - Lese, oppleve og forstå enkle tekster - Behandle informasjon fra bilder, tegninger, film, tabeller og kart. - Finne og bruke uttrykt informasjon i enkle tekster. - Fagterminologi **KROPPSØVING** - Lage og bruke enkle kart til å orientere seg nærområdet - Sette navn på kroppsdeler - Lese symboler i trafikken - Følge trafikkregler for fotgjengere og syklister. - Fluesmekk på ord/bilde/bokstav **KUNST & HÅNDVERK** - Skrive til et bilde - Lage bøker		SOL-permen http://www.sol-lesing.no

Leseplan 2.trinn

Læringsmål ihht Kunnskapsløftet Målet er at elevene skal kunne:	**Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag**	**SOL**	**Tips til digitale ressurser, apper for nettbrett, filmer og linker**
- Bokstavenes form og lyd, fortrinnsvis å arbeide med småbokstavene - Trekke lyder sammen til ord, og dele ord til enkeltlyder (syntese og analyse) - Dele ord i stavelser - Vite hva vokaler og konsonanter er - Diftongene - Vite hva en setning er - Lage egne rim og regler - Lese enkle tilpassede tekster med flyt - Lese tilpassede tekster på papir og skjerm - Bruke enkle lesestrategier *(vedlegg)* - Fortelle fra teksten ved hjelp av bilde, overskrift og tekst - Gjenfortelle en hendelse og fortelling - Lage spørsmål og svar til en tekst	**NORSK** - Skape mening gjennom å lytte, samtale og tale, og å kunne tilpasse språket til formål og mottaker - Lese bokstavene - trekke sammen lyder til ord - lese ord, setninger og fortellinger, både på papir og skjerm **MATEMATIKK** - Lese tall - Lese matematiske symboler - Lese enkle tekstoppgaver - Lese tabeller - Å forstå informasjon i tekster med enkelt symbolspråk som tall, størrelser, geometriske figurer, +, -, o.l. - Lese enkle tekstoppgaver - Lese tabeller - Bruke fagets terminologi **ENGELSK** - Eksperimentere med å lese og skrive engelske ord, uttrykk og skrive enkle setninger knyttet til nære omgivelser og egne interesser - Lese enkle gloser **KRLE, SAMFUNNSFAG OG NATURFAG**	**SOL-skjema:** Fonologisk lesing **<u>Trinn 1-4</u>** med fokus på: **3.4** Kan avkode korte, lydrette ord ved hjelp av lydbinding **3.5** Kan peke ut enkeltord i setninger (har begrep om ord/setning) **4.1** Har automatisert de enkle bokstav/lyd- assosiasjonene og diftongene **4.6** Kan lese enkle tekster og svare på "akkurat-der"-spørsmål	Digitale ressurser: - Lesekorpset: https://tv.nrk.no/serie/lesekorpset/ Lesesenteret: http://lesesenteret.uis.no/ Språkløyper: http://sprokloyper.uis.no/ Skrivesenteret: http://skrivesenteret.no/ Kaleido: http://kaleido1-4.cappelendamm.no/ Fagbokforlaget: https://ellemellebm.portfolio.no/ Damms leseunivers: https://www.cappelendammundervisning.no/verk/damms-leseunivers-127946 Cappelens ABC: http://abc.cappelendamm.no/

- Bruke ulike over- og underbegreper, likheter og forskjeller	- Lese, oppleve og forstå enkle tekster - Behandle informasjon fra bilder, tegninger, film, tabeller, kart og andre sammensatte tekster - Finne og bruke uttrykt informasjon i enkle tekster - Fagterminologi **KROPPSØVING** - Lage og bruke enkle kart til å orientere seg i nærområdet - Sette navn på kroppsdeler og måter å bevege seg på - Lese og forstå trafikkskilt, og følge trafikkregler for fotgjengere og syklister **KUNST & HÅNDVERK** - Skrive til et bilde		SOL-permen: http://www.sol-lesing.no App: Skoleskrift 2

Leseplan 3.trinn

Læringsmål ihht til Kunnskapsløftet Målet er at elevene skal kunne:	**Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag**	**SOL**	**Tips til digitale ressurser, apper for nettbrett, filmer og linker**
- Fortelle fra en bok som er lest - Lage fortellende, spørrende og nektende setninger til bilder og tekst - Gjenfortelle en tekst - Utvide ord- og begrepsforståelsen - Stoppe opp for å lese vanskelige ord på nytt - Automatisere de 100 mest høyfrekvente ordene - Lese digitale tekster - Vite forskjellen på skjønnlitteratur og fagtekst - Bruke lese- og læringsstrategier som hører til 3.trinn (vedlegg: trapp lesestrategier)	**NORSK** - Lese i ulike sjangere - Finne informasjon i ulike tekster, også sammensatte, på papir og skjerm. -Tolke og reflektere over innhold i tekst **MATEMATIKK** - Lese tall og matematiske symboler - Kunne tolke tekster med matematisk innhold - Sortere informasjon, analysere og vurdere form og innhold og sammenfatte informasjon fra ulike element i tekster - Lese oppgaver - Lese tabeller - Bruke fagets terminologi **ENGELSK** - Bruke enkle lese-og skrivestrategier - Lese, forstå og skrive engelske ord og uttrykk utfra nære omgivelser - Forstå hovedinnholdet i enkle tekster om kjente emner **KRLE, SAMFUNNSFAG OG NATURFAG** - Lese enkle tekster, lage spørsmål og finne svar - Gjenfortelle	**SOL-skjema:** Fonologisk lesing og tidlig ortografisk lesing **Trinn 1 – 5** med fokus på: **4.5** Kan gjenkjenne de vanligste småordene (100-ordslista – *vedlegg)* **4.6**: Kan lese enkle tekster og svare på "akkurat-der"-spørsmål **4.7**. Kan gjøre en av setningene i tekster om til et spørsmål **5.2**. Tilegner seg kunnskap om lesing av ord med enkel og dobbel konsonant **5.5**. Leser ord for ord med god kontroll	- Nettressurser: Lesesenteret: http://www.lesesenteret.uis.no Skrivesenteret: http://www.skrivesenteret.uis.no Kaleido: http://kaleido1-4.cappelendamm.no/ Fagbokforlaget: https://ellemellebm.portfolio.no/ Damms leseunivers: https://www.cappelendammundervisning.no/verk/damms-leseunivers-127946 Cappelens ABC: http://abc.cappelendamm.no/ Språkløyper: http://www.sprokloyper.uis.no SOL-permen: http://www.sol-lesing.no

	- Lese og finne informasjon i ulike typer tekster - Behandle informasjon fra bilder, tegninger, film, tabeller, kart og andre sammensatte tekster - Samle informasjon, granske, tolke og reflektere over tekster - Lage spørsmål og finne svar fra tekster - Behandle informasjon fra bilder, tegninger, film, tabeller, oppskrifter og kart - Bruke lese- og læringsstrategier i møte med ulike typer tekster **KROPPSØVING** - Tolke kart og forstå symbol - Følge trafikkregler for fotgjengere og syklister **KUNST & HÅNDVERK** - Tolke tegn og symboler - Få inspirasjon til skapende arbeid		

Leseplan 4.trinn

Læringsmål ihht Kunnskapsløftet Målet er at elevene skal kunne:	**Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag**	**SOL**	**Tips til digitale ressurser, apper for nettbrett, filmer og linker**
- Fortelle fra en bok eleven har lest - Kan gjenfortelle en tekst - Bruke lese- og læringsstrategier som hører til 4.trinn (vedlegg: trapp lesestrategier) - Finne informasjon i teksten - Kjennetegn ved ulike sjangere - Forskjellen på skjønnlitteratur og fagtekst - Argumentere og lytte til andre - Forklare og kategorisere ord - Automatisere ordene i 220-ordslista - Lese med flyt og intonasjon - Stoppe opp for å lese vanskelige ord på nytt - Ha automatisert komplekse grafem som skj, kj, hj, ng, spr, kn.	**NORSK** - Lese ulike sjangere, både på bokmål og nynorsk - Finne informasjon ved å kombinere ord og illustrasjon i tekster på skjerm og papir - Gjenkjenne og bruke språklige virkemidler som gjentakelse, kontrast og enkle språklige bilder - Tolke og reflektere over innhold i tekst - Arbeide systematisk med lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen og med ulike typer tekster **MATEMATIKK** - Lese tall og matematiske symboler - Kunne tolke tekster med matematisk innhold - Lese oppgaver og følge instruksjoner - Lese tabeller - Bruke fagets terminologi **ENGELSK** - Lese enkle tekster med god forståelse - Opparbeide et godt ordforråd **KRLE, SAMFUNNSFAG OG NATURFAG** - Lese tekster, lage spørsmål og finne svar - Gjenfortelle - Lese og finne informasjon i ulike typer	**SOL-skjema:** Automatisert fonologisk lesing og ortografisk lesing **Trinn 1 – 6** med fokus på: **5.1**: 220-ordslista **5.3**: Bruker fonologisk strategi som backup ved vanskelig og ukjente ord men vanskelige ortografiske mønstre **5.6**: Kan lese enkle tekster og svare på "akkurat-der"-spørsmål og "tenk-og-let"-spørsmål (FoSS) **5.7**: Kan lage spørsmål til teksten de har lest, "akkurat-der"-spørsmål (FoSS) **6.1**: Har automatisert de komplekse grafemene **6.4**: Leser enkel/dobbel konsonant rett (par-ordliste/Aski Raski) **6.10**: Kan lese og forstå enkle skriftlige oppgaver og instruksjoner	- Nettressurser: Lesesenteret: http://www.lesesenteret.uis.no Skrivesenteret: http://www.skrivesenteret.uis.no Språkløyper: http://www.sprokloyper.uis.no Kaleido: http://kaleido1-4.cappelendamm.no/ Fagbokforlaget: https://ellemellebm.portfolio.no/ Damms leseunivers: https://www.cappelendammundervisning.no/verk/damms-leseunivers-127946 Cappelens ABC: http://abc.cappelendamm.no/ SOL-permen: http://www.sol-lesing.no

	tekster - Samle informasjon, granske, tolke og reflektere over tekster - Lage spørsmål og finne svar fra tekster - Behandle og tolke informasjon fra bilder, tegninger, film, tabeller, oppskrifter og kart (sammensatte tekster) - Bruke lese- og læringsstrategier i møte med ulike typer tekster. - Lære fagets terminologi **KROPPSØVING** - Lage og bruke enkle kart til å orientere seg i nærområdet - Tolke og forstå informasjon (tegn og symbol) fra fagspesifikke tekster, f.eks. et kart **KUNST & HÅNDVERK** - Tolke tegn og symboler - Få inspirasjon til skapende arbeid - Identifisere og samtale om bruk av symbolfarger (for å kunne tolke bruk av farger som modalitet i tekst)		

Leseplan 5.trinn

Læringsmål ihht Kunnskapsløftet Målet er at elevene skal kunne:	**Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag**	**SOL**	**Tips til digitale ressurser, apper for nettbrett, filmer og linker**
- Få et rikt utvalg av opplevelser gjennom skjønnlitterære tekster og sakprosatekster - Utvide ord- og begrepsforståelse - Bruke lese- og læringsstrategier - Få fram hovedpoeng i gjenfortelling - Ha kunnskap om ulike sjangre og kjenne til språklige virkemidler - Lese ulike aldersadekvate tekster med god flyt og forståelse - Kunne lese nynorsk litteratur - Lese og forstå skriftlige oppgaver og instruksjoner - Opptre i ulike språkroller - Vurdere egne og andres tekster med hensyn til formål og form - Stoppe opp for å lese vanskelige ord på nytt	**NORSK** - Kunne lese og forstå tekst i ulike sjangere, på bokmål og nynorsk - Forstå og tolke opplysninger fra flere uttrykksformer i en sammensatt tekst. - Tilpasse lesingen til teksten - Arbeide systematisk med lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen og med ulike typer tekster - Finne informasjon i ulike tekster **MATEMATIKK** -Lese tall og matematiske symboler - Finne mening i, og reflektere over tekster med matematisk innhold - Lese oppgaver og følge instruksjoner - Lese tabeller - Bruke fagets terminologi **ENGELSK** -Lese og forstå ulike typer tekster av varierende omfang fra forskjellige kilder - Opparbeide seg et godt ordforråd **KRLE, SAMFUNNSFAG OG NATURFAG** - Oppleve og forstå tekster - Lese og finne informasjon i ulike tekster - Samle informasjon, granske, tolke og reflektere over tekster	**SOL-skjema:** Ortografisk lesing, automatisk ordgjenkjenning, leseflyt **Trinn 4 – 7** med fokus på: **5.3** Bruker fonologisk strategi som "back-up" ved vanskelige og ukjente ord med vanskelige ortografiske mønstre **5.5** Lese ord-for-ord med god kontroll **6.3** Leser de fleste vanlige ordene rett (500 ordslista) **6.4** Enkel- og dobbelkonsonant **6.8** Oppfatter den røde tråden i et enkelt hendelsesforløp og leser tilpassede tekster med forståelse. Kan svare på "i-hodet-spørsmål." (FoSS) **6.9** Kan gjenfortelle fra en selvlest tekst (kan være stillelesing) **6.10** Kan lese og forstå enkle skriftlige oppgaver og instruksjoner **7.1** Setningslesingen er automatisert	- Nettressurser: Kaleido: http://kaleido5-7.cappelendamm.no/ Lesesenteret: http://www.lesesenteret.uis.no Skrivesenteret: http://www.skrivesenteret.uis.no Språkløyper: http://www.sprakloyper.uis.no

	- Gjenfortelle tekster med faglig substans - Lage spørsmål og finne svar fra tekster - Behandle informasjon fra bilder, tegninger, film, tabeller, kart og andre sammensatte tekster - Bruke lese- og læringsstrategier i møte med ulike typer tekster - Bruke fagenes terminologi **KROPPSØVING** - Lese kart **KUNST & HÅNDVERK** **-** sette sammen og vurdere hvordan skrift og bilde kommuniserer og påvirker hverandre i ulike sammenhenger		

Leseplan 6.trinn

Læringsmål ihht Kunnskapsløftet Målet er at elevene skal kunne:	**Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag**	**SOL**	**Tips til digitale ressurser, apper for nettbrett, filmer og linker**
- Få et rikt utvalg av opplevelser gjennom skjønnlitterære tekster og sakprosatekster - Utvide ord- og begrepsforståelse - Bruke lese- og læringsstrategier - Få fram hovedpoeng i gjenfortelling - Opptre i ulike språkroller - Ha kunnskap om ulike sjangere og kunne skille mellom fagtekst og skjønnlitterær tekst - Kjenne språklige virkemidler - Lese ulike aldersadekvate tekster med god flyt og forståelse - Kunne lese nynorsk litteratur - Vurdere egne og andres tekster mht formål og form	**NORSK** - Lese og forstå tekster i forskjellige sjangre - Finne informasjon i ulike tekster - Forstå og tolke opplysninger fra flere uttrykksformer i en sammensatt tekst. - Oppleve og forstå resonnementer og framstillinger i tekster på skjerm og papir. - Tilpasse lesingen til teksten - Arbeide systematisk med lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen og med ulike typer tekster **MATEMATIKK** - Lese og forstå oppgaver - Finne mening i, og reflektere over/analysere tekster med matematisk innhold - Lese tabeller, formler og logiske resonnement - Bruke fagets terminologi **ENGELSK** - Lese tekster med forståelse - Utforske og reflektere over stadig mer krevende tekster **KRLE, SAMFUNNSFAG OG NATURFAG** - Lese, granske, finne, tolke og samle	**SOL-skjema:** Orografisk lesing, automatisert ordgjenkjenning, økt automatisering og leseflyt, strategisk lesing **<u>Trinn 4 – 8</u>** med fokus på: **6.3** Leser de fleste vanlige ordene rett (500 ords-liste) **6.8** Oppfatter den røde tråden i et enkelt hendelsesforløp og leser tilpassede tekster med forståelse. Kan svare på "i-hodet-spørsmål." (FoSS) **6.9** Kan gjenfortelle fra en selvlest teskst (kan være stillelesing) **7.2** Øker lesehastigheten på stadig vanskeligere tekster uten at det går ut over sikkerhet og forståelse **7.3** Er i stand til å oppnå god leseflyt og leser hele avsnitt flytende og med god intonasjon (på aldersadekvate tekster)	- Nettressurser: Kaleido: http://kaleido5-7.cappelendamm.no/ Lesesenteret: http://www.lesesenteret.uis.no Skrivesenteret: http://www.skrivesenteret.uis.no Språkløyper: http://www.sprokloyper.uis.no SOL-permen: http://www.sol-lesing.no

	informasjon - Reflektere over innhold i tekster - Forholde seg saklig og analytisk til fortellinger og fagstoff - Lage spørsmål og finne svar - Gjenfortelle - Behandle informasjon fra bilder, tegninger, film, tabeller, kart og andre sammensatte tekster - Bruke lese- og læringsstrategier i møte med ulike typer tekster. - Lese digitale tekster **KROPPSØVING** - Lese kart og forstå symboler **KUNST & HÅNDVERK** - Lese mønster/oppskrift - Tolke tegn og symboler **-** sette sammen og vurdere hvordan skrift og bilde kommuniserer og påvirker hverandre i ulike sammenhenger **MAT&HELSE** - Tilpasse lesingen til teksten - Følge en oppskrift	**7.4** Kan lese og følge skriftlige oppgaver og instruksjoner **8.2** Kan aktivere og bruke bakgrunnskunnskap i møte med tekst	

Leseplan 7.trinn

Læringsmål ihht Kunnskapsløftet Målet er at elevene skal kunne:	**Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag**	**SOL**	**Tips til digitale ressurser, apper for nettbrett, filmer og linker**
- Få et rikt utvalg av opplevelser gjennom skjønnlitterære tekster og sakprosatekster - Videreutvikle ord/ begrepsforståelse -Bruke lese- og læringsstrategier - Få fram hovedpoeng i egen muntlig framstilling - Kan opptre i ulike språkroller - Forklare likheter og forskjeller mellom muntlig og skriftlig språk - Ha kunnskap om ulike sjangre og skille mellom fagtekst og skjønnlitterær tekst - Finne informasjon i ulike media, og kunne vurdere en tekst, være kritisk - Kunne lese nynorsk litteratur - Lese enkle litterære tekster på svensk og dansk, og kunne gjengi innholdet.	**NORSK** - Lese og forstå ulike tekster i ulike sjangre - Finne informasjon i ulike typer tekster - Oppleve og forstå resonnementer og framstillinger i tekster - Tilpasse lesingen til teksten. - Arbeide systematisk med lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen og med ulike typer tekster **MATEMATIKK** - Lese, tolke og løse oppgaver - Finne mening i, og reflektere over tekster med matematisk innhold - Lese, tolke og forstå tabeller, formler, logiske resonnement og andre matematiske framstillinger - Bruke fagets terminologi **ENGELSK:** - Lese tekster med forståelse - Utforske og reflektere over stadig mer krevende tekster - Lese tekster i ulike sjangre **KRLE, SAMFUNNSFAG OG NATURFAG** - Lese, granske, finne, tolke og samle informasjon	**SOL-skjema:** Automatisert ordgjenkjenning, økt automatisering og leseflyt, strategisk lesing **<u>Trinn 5 – 8</u>** med fokus på: **6.9** Kan gjenfortelle fra en selvlest tekst (kan være stillelesing) **7.2** Øker lesehastighet på stadig vanskeligere tekster uten at det går ut over sikkerhet og forståelse **7.3** Er i stand til å oppnå god leseflyt og leser hele avsnitt flytende og med god intonasjon (på aldersadekvate tekster) **7.4** Kan lese og følge skriftlige oppgaver og instruksjoner **8.4** Kan bearbeide tekster gjennom ulike typer spørsmål og svar (FoSS) **8.5** Kan oppsummere innholdet i fagtekster på ulike måter	- Nettressurser: Kaleido: http://kaleido5-7.cappelendamm.no/ Lesesenteret: http://www.lesesenteret.uis.no Skrivesenteret: http://www.skrivesenteret.uis.no Språkløyper: http://www.sprokloyper.uis.no SOL-permen: http://www.sol-lesing.no

	- Reflektere over innhold i tekster - Forholde seg saklig og analytisk til fortellinger og fagstoff - Lage spørsmål og finne svar - Gjenfortelle - Behandle informasjon fra bilder, tegninger, film, tabeller, kart og andre sammensatte tekster - Bruke lese- og læringsstrategier i møte med ulike typer tekster - Lese digitale tekster **KROPPSØVING** **KUNST & HÅNDVERK** **-** sette sammen og vurdere hvordan skrift og bilde kommuniserer og påvirker hverandre i ulike sammenhenger	**8.8** Kan bruke tankekart i alle faser av lesinga **8.9** Kan finne fram i ordbøker og oppslagsverk/leksikon **8.11** Kan målrette søkene sine på Internett **8.12** Finner fram til relevant informasjon og kan navigere på internettsider	

Leseplan 8. – 10.trinn

Fokusområde	Læringsmål iflg Kunnskapsløftet Målet er at elevene skal kunne:	Tiltak	Lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag	SOL	Ressursbank
L E S E G L E D E	- Vise uttrykksglede og interesse for bøker - Vite hvordan biblioteket er organisert g vet å finne fram. - Lese et visst antall bøker - Kunne inspirere andre elever til lesing	- Informasjonsøkt på biblioteket med presentasjon av aktuell litteratur - tXt-aksjonen - Leseprosjekter - Verdens bokdag med forfatterbesøk - Gode rollemodeller for lesing, både voksne og andre ungdommer - Sette av tid til lesing - Elevene blir lest for - Bokprat/litterære samtaler - Tilrettelegge for lesing på egne premisser/frivillig lesing (f.eks. gjennom mengdelesing i engelsk og lesebingo)	**NORSK** - Lese og analysere tekster i ulike sjangre og medier, og formidle ulike tolkninger. - Finne informasjon og forstå resonnementer og framstillinger i ulike typer tekster på skjerm og papir - Arbeider systematisk med lesestrategier som er tilpasset formålet med lesingen og med ulike typer tekster i faget **MATEMATIKK** - Sortere informasjon, analysere og vurdere form og innhold, og sammenfatte informasjon fra ulike elementer i teksten - Finne mening og reflektere over komplekse fagtekster/sammensatte tekster med avansert symbolbruk og begrepsbruk **ENGELSK** - Å lese engelskspråklige tekster for å forstå, reflektere over og tilegne seg innsikt og kunnskap på tvers av kulturer og fagfelt - Ta i bruk lesestrategier tilpasset formålet med lesingen i stadig mer krevende tekster - Lese engelskspråklige tekster med flyt og forståelse, og utforske, drøfte, lære	**Trinn 6** **6.8**: Oppfatter " den røde tråden" **Trinn 9** **9.1**: Strategibevissthet **9.4**: Bevissthet for forfatterens betydning for teksten **Trinn 10** **10.1**: Reflekterer, trekker slutninger og analyserer **10.4:** Velger ulike typer lesestoff	Samarbeid og bruk av biblioteket Lesing som eget tema på storforeldremøtet på høsten

			av og reflektere over ulike typer informasjon **SAMFUNNSFAG** - Utforske, tolke og reflektere over faglige tekster for å forstå eget og andre samfunn, andre tider, steder og mennesker - Behandle og bruke informasjon fra bilder, film, tegninger, grafer, tabeller og kart - Gjøre målretta informasjonssøk, kritisk vurdering og bevisste valg og bortvalg av kilder. Vurdere kildenes relevans og troverdighet - Ta i bruk lesestrategier tilpasset formålet med lesingen **KRLE** - Oppleve og forstå tekster - Hente inn informasjon, tolke, reflektere over og forholde seg saklig og analytisk til fortellinger og fagstoff i så vel tradisjonell som multimedial formidlingsform **NATURFAG** - Å forstå og bruke naturfaglige begreper, symboler, figurer og argumenter gjennom målrettet arbeid med naturfaglige tekster - Identifisere, tolke og bruke informasjon fra ulike typer tekster fra ulike typer kilder - Kritisk vurdering av hvordan informasjon framstilles og brukes i argumenter gjennom å kunne skille		
L E S E U T V I K L I N G	- Lese med flyt og intonasjon - Kan overvåke egen lesing og læring, og velge hensiktsmessige lese- og læringsstrategier	- Mengdelesing - Morfologi (arbeid med grammatikk) - Lærer modellerer flyt - Tilpassede tekster - Høytlesing; lærer, klasse, gruppe, par… - Fokus på før-, under- og etterlesingsfase - Veiledet lesing i forbindelse med lesing av fagtekst		**<u>Trinn 7</u>** **7.2**: God leseflyt **7.4**: Forståelse av skriftlige oppgaver og instruksjoner **<u>Trinn 8 og 9</u>** **8.2:** Aktivere bakgrunnskunnskaper **8.7:** Benytte ulike notatteknikker **9.1**: Strategibevissthet	Læringsstrategier (se læringstrappa i vedlegget)

			mellom data, antakelser, hypoteser og konklusjoner - Ta i bruk lesestrategier tilpasset formålet med lesingen - Forstå tekster med stadig flere fagbegreper, symboler, figurer, tabeller og implisitt informasjon - Innhente og sammenligne informasjon fra ulike kilder og vurdere relevansen. **MUSIKK** - Kunne tolke og forstå ulike musikalske uttrykk, symboler, tegn og former for notasjon - Lesing av tekster vil være av betydning som grunnlag for egen komponering og som en kilde til refleksjon **MAT & HELSE** - Granske, tolke og reflektere over faglige tekster med stigende vanskelighetsgrad - Samle, sammenligne og systematisere informasjon fra bl.a. oppskrifter, bruksanvisninger, varemerking, reklame og informasjonsmateriell, og vurdere dette kritisk ut fra formålet med faget **KUNST & HÅNDVERK** - Lese og forstå ulike tekstuttrykk. - Tolkning av diagrammer, bruksanvisninger og arkitekttegninger danner grunnlag for viktige beslutninger. **KROPPSØVING** - Å hente, tolke og forstå informasjon fra fagspesifikke tekster - Tolke kart og forstå symbol **FREMMEDSPRÅK** - Forstå, utforske og reflektere over stadig mer krevende tekster for å skaffe		

			seg innsikt på tvers av kulturer og fagfelt - Å utvikle leseferdighet i det nye språket vil også bidra ti å styrke leseferdigheten generelt		
S P R Å K L I G E F E R D I G H E T E R	- Har et godt ordforråd og god begrepsforståelse - Kan bruke og gjenkjenne ulike teksttyper i alle fag, og forstå hva formålet med teksten er - Kan ta i bruk lesestrategier som passer til teksten - Kan forstå innholdet i fagtekster, og formidle fagstoff til andre	- Fokus på begrep/ fremmedord - Arrangere klassemøter og debatter, der elevene trener seg på saklig og argumenterende språkbruk - Diskutere hvordan språkbruk kan virke diskriminerende og trakasserende. - La elevene lede og referere møter og diskusjoner - Gjennomføre enkle foredrag, presentasjoner, tolkende opplesing, rollespill og dramatisering tilpasset ulike mottakere. - Elevmedvirkende vurdering: La elevene gi saklig respons på eget og andres arbeid. - Elevene deltar i utforskende samtaler om litteratur, kunst og andre sammensatte tekster - Arbeide med tekster fra ulike medier og sjangre, for å gjenkjenne det unike ved hver tekst, og		**<u>Trinn 8:</u>** **8.2:** Aktivere bakgrunnskunnskaper **8.7:** Benytte ulike typer notatteknikker **<u>Trinn 9</u>** **9.1:** Strategibevissthet **9.4:** Bevissthet for forfatterens betydning for teksten **<u>Trinn 10</u>** **10.1:** Reflekterer, trekker slutninger og analyserer	

		også kunne sammenligne dem			
H Ø Y T L E S I N G	- Å dele litterære opplevelser - Å lese fagtekster for videre samtale, begrepsfokus	- Læreren leser høyt for større gruppe for å dele leseerfaringer, for å kunne samtale om disse etterpå - Bokprat, presentasjoner, anmeldelser - Trekke ut sentrale begrep for forklaring		**<u>Trinn 6</u>** **6.2**: Automatisert ordavkoding **6.8:** Oppfatter den "røde tråden" **<u>Trinn 7</u>** **7.2:** God leseflyt **7.4:** Forståelse av skriftlige oppgaver og instruksjoner	

Vedlegg 1: Tiltak, leseprosjekt og lignende

1.trinn	2.trinn
Tiltak - Arbeide med språklig bevissthet/språkleker: rim, regler, stavelser, lyder, ord og setninger (Frost/Lønnegaard) - Veiledet lesing (vedlegg) - Lese mye, høytlesing, bli lest for, medlesing - Leselekse hver dag - Lesebestilling (Kverndokken, vedlegg) - Korlesing - Tekstskaping - Ha egnede og tilpassede bøker i klasserommet - Helhetslesing for elever som sporer av - Aldersadekvate lese- og læringsstrategier (vedlegg) Ulike skriveoppgaver: - skrive til et bilde - skrive temaord - turbok - brevbok - Skriveoppgaver sammen med fadder, f.eks. å finne en gjemt "skatt" etter en beskrivelse av hvor skatten er. 1.klasseingen skriver og fadderen leser og finner skatten. - Lesebingo/ lesegledeuke - Markering av verdens bokdag - Høytlesingsuke - Fadderlesing	- Arbeide med språklig bevissthet/språkleker (Frost/Lønnegaard: Språkleker) - Leselekse hver dag - Lese mye, høylesing, stillelesing, blir lest for - Medlesing - Parlesing - Korlesing - Veiledet lesing (vedlegg) - Ha egnede og tilpassede tekster i klasserommet - Helhetslesing for elever som sporer av - Aldersadekvate lese- og læringsstrategier (vedlegg) Ulike skriveoppgaver: - Tekst til bilde - Tankekart - Brevbok/turbok - skrive om opplevelser - Skrive egne tekster ut fra et gitt tema - Lesebingo/ Leseglede-uke - Markering av Verdens bokdag - Høytlesingsuke - Fadderlesing

3.trinn	4.trinn
- Lese mye: øke lesemengden på skolen ↳ høytlesing ↳ stillelesing, ↳ medlesing, ↳ parlesing, ↳ Korlesing - Lesebestilling (Kverndokken) - Fast øving på høyfrekvente ord (100-ordslista) - Øve på leseflyt - Veiledet lesing - Ha egnede bøker tilgjengelig i klasserommet - Aldersadekvate lese- og læringsstrategier - Lage bokanmeldelser - Lese ulike sjangere - Helhetslesing for elever som sporer av - Lesebingo (høst og vår) - Markering av Verdens bokdag (april) - Høytlesingsuke - Lese for barnehagebarn	- Lese mye, øke lesemengden på skolen ↳ høytlesing ↳ stillelesing, ↳ medlesing, ↳ parlesing, ↳ Korlesing - Få erfaringer med å lese forskjellige typer tekster - Lese sammensatte tekster - Tilgang på egnede bøker i klasserommet - Leselekse hver dag, lesebestilling (Kverndokken) - Lese ulike sjangere som fortelling, dikt, brev, sakpreget tekst, sanger, regler og eventyr - Øve bevisst på å forstå og tolke, finne informasjon i og kunne vurdere en tekst (førlesing, undervegslesing og etterlesing) - Øve på leseflyt, f.eks. repetert lesing, medlesing, korlesing, hurtiglesing av enkeltord - Veiledet lesing - Lese på skjerm - Helhetslesing for elever som sporer av - Lesebingo (høst og vår) - Markering av Verdens bokdag (april) - Høytlesingsuke - Lese for barnehagebarn

5.trinn	6.trinn	7.trinn
Øve på lesehastighet og leseflyt: ↳Veiledet lesing ↳Repetert lesing ↳Medlesing ↳Korlesing ↳Høytlesing ↳Stillelesing - Hurtiglesing av enkeltord - Avklare nye ord og begreper - Bruke lesestrategiene: ↳Førlesefase ↳Lesefase ↳Etterlesefase - Innføre lese- og læringsstrategier i arbeid med tekst i alle fag (se egen plan – trapp) - Leselekse og Ukas ord hver dag - Øve utholdenhet - Lese og høre sin egen stemme (opptak) - Bruke PC til å finne informasjon i ulike fag. - Aldersadekvate lese- og læringsstrategier - Lese på skjerm - Helhetslesing for elever som sporer av Lese-prosjekt og lignende - Lesebingo/ Lesegledeuke - Markering av Verdens bokdag (april) - Høytlesingsuke (felles skjønnlitterær bok) - Bokkafé	Øve på lesehastighet og leseflyt: ↳ Veiledet lesing ↳ Repetert lesing ↳ Medlesing ↳ Korlesing ↳Høytlesing ↳Stillelesing - Hurtiglesing av enkeltord/høy-frekvente ord - bruke lese- og læringsstrategier i arbeid med tekst i alle fag - Øve bevisst på å forstå og tolke – avklare nye ord og begreper - Arbeide bevisst med lesestrategiene: ↳Førlesefase ↳Lesefase ↳Etterlesefase - Øve utholdenhet - Lese inn på opptaker for å høre sin egen lesing/stemme - Nivåbaserte bøker til lesetrening - Leseskjema og lesebestilling - Leselekse og Ukas ord hver dag (ulike fag) - Lese forskjellige sjangere - Opptre i ulike roller gjennom rollespill og drama - Bruk av leksikon, ordbøker og oppslagsverk, både i papirform og digitalt - Lese på skjerm - Helhetslesing for elever som sporer av - Lesebingo/ Leseglede-uke - Markering av Verdens bokdag (april) - Høytlesingsuke (felles skjønnlitterær bok) - Bokkafé	Øve på lesehastighet og leseflyt: ↳ Veiledet lesing ↳ Repetert lesing ↳ Medlesing ↳ Korlesing ↳Høytlesing ↳Stillelesing - Hurtiglesing av enkeltord - innføre ulike lese- og læringsstrategier i arbeid med tekst i alle fag - Arbeide bevisst med lesestrategiene: ↳Førlesefase ↳Lesefase ↳Etterlesefase - Øve bevisst på å forstå og tolke – avklare nye ord og begreper - Mengdelesing - Nivåbaserte bøker - Planlegge ei økt med Veiledet lesing, Leseskjema og Lesebestilling (vedlegg) - Lese på skjerm - Helhetslesing for elever som sporer av - Lesebingo/ Leseglede-uke - Markering av Verdens bokdag (april) - Høytlesingsuke (felles skjønnlitterær bok) - Bokkafé

Vedlegg 2: Helhet-del-helhet eller Helhetslesing (Jørgen Frost)

Elever som sporer av i leseutviklinga skal ha leseopplæring utfra prinsippet om **helhetlesing.**

Helhet: Prinsippet i denne modellen er at en først tar utgangspunkt i helheten. En skaffer seg oversikt over hva teksten handler om, bl.a. ved å se på bilder, finne nøkkelord i teksten og gjennom samtale.
Når en har fått denne oversikten og skapt en forventning og et formål med lesingen, kan teksten leses.
Avhengig av elevenes lesenivå, kan teksten leses i kor, som veksellesing, leses med lydstøtte på PC osv.

Del: Når teksten er lest, starter delarbeidet med analyse av de språklige detaljene med bl.a. setninger, setningsledd, morfemer, stavelser, lyder, riming, puslehistorier og silhuettstaving.

Helhet: Når det grundige detaljarbeidet er gjennomført, går en tilbake til teksten og leser den på nytt forhåpentligvis med bedre automatisering, leseflyt og forståelse.

Vedlegg 3: De 100 vanligste ordene.

for	og	siden	men	ut	det	siste
seg	sin	slik	som	kom	vil	denne
mer	er	tid	vi	må	mellom	til
sitt	ble	eller	første	en	dag	ved
to	der	av	norsk	kan	opp	selv
på	kommer	også	bli	her	at	alt
skal	bare	hvor	med	hva	så	få
kroner	de	fikk	dette	noe	nye	når
oss	blir	nær	disse	har	ta	år
mot	får	ikke	jeg	noen	etter	stor
et	hadde	enn	mye	mange	den	gang
være	alle	nei	andre	om	over	inn
hans	går	fra	da	ha	sier	skulle
var	uten	kunne	sine	ville	han	vel
under	hele					

For 220-ordslista og 500-ordslista vises det til SOL-permen.

Der finnes også liste over non-ord.

Vedlegg 4: Voksenrollen i barnehagen

Utviklingsstøttende kommunikasjon mellom voksne og barn i barnehagen

Å utøve god pedagogikk i barnehagen innebærer:

- den voksne som selvsnakker (eksempelvis setter ord på egne handlinger, det man gjør her og nå)
- den voksne som kommentator (eksempelvis beskriver det barnet gjør)
- den voksne som modellerer (eksempelvis at den voksne selv sier "takk for mat#, for så å følge opp med "hva bruker du å si når du er ferdig med å spise?)
- den voksne utvider det barnet sier (eksempelvis når barnet sier "voff-voff", så sier den voksne "ja, voff-voff sier hunden)
- den voksne som bekrefter (eksempelvis når voksne sier "ja, nå synes jeg det ser ut som at du…")
- den voksne som gir passe nok med tid til at barnet kan respondere
- den voksne som er nært (er der ungene befinner seg, i gulvet)

Veilederrollen overfor foresatte

- Snakkende miljø heime.

  Dette gir en språklig grunnmur som reisverk for annen utvikling:

  - Sosialt; lettere å få venner om språket er godt
  - Psykisk; lettere å håndtere følelser om språket kan brukes til å uttrykk for hvordan men har det
  - Lese- og skriveutviklingen er en fortsettelse av språklig utvikling, og faglig utvikling hviler på at lesing og skriving kan benyttes effektivt som språkbruk
- Bevisst smokkebruk
- Bevisst matkonsistens; eksempelvis gulrøtter (eller annen mål som må tygges) for økt stabilitet i kjevemuskulaturen, som igjen gir trening for talemusklene.
- Variasjon i forhold til erfaringer
  - Barna henter ord og begreper fra uteliv sammen med familien.
    - ↳ leik i hagen
    - ↳ være ute i fjell, skog og mark.
    - ↳ i fjæra
  - Barna henter ord og begreper fra inneliv sammen med familien
    - ↳ baking
    - ↳ Vasking
    - ↳ handle inn
    - ↳ spill
    - ↳ lesestunder

Vedlegg 5: Bokstavinnlæring i 1.klasse

Norske førsteklasser bruker ett år på å lære bokstavene. Men forskning viser at det er best å lære bokstavene så raskt som mulig. Førsteklassingene bør lære alle bokstavene før jul.

Rask bokstavprogresjon har fordeler for alle elevene, både de som lærer bokstavene raskt, og de som trenger flere repetisjoner. (Alle foto: Getty)

I 40 år har norske førsteklassinger brukt rundt en uke på hver bokstav, og de fleste lærere bruker mellom 7 og 9 måneder på å gå gjennom hele alfabetet.

Men lærere som lærer elevene flere bokstaver i uka og er ferdig med den første alfabetundervisningen før jul, forteller at elevene ofte knekker lesekoden kjappere, leser vanskeligere bøker og gjør det bedre på kartleggingsprøvene. I tillegg forteller lærerne at de langt tidligere enn før kan identifisere hvilke elever som trenger ekstra hjelp, og sette inn nødvendige tiltak allerede midtveis i første klasse.

– Mens det er gjort lite forskning på dette feltet, så viser forskningen som er gjort at rask bokstavprogresjon kan ha store fordeler for alle typer elever, sier førsteamanuensis Kjersti Lundetræ ved Lesesenteret, Universitetet i Stavanger.

Mange fordeler

Den langsomme bokstavlæringen i norsk skole har blant annet basert seg på en teori om at barn må være bevisst på lydene før de lærer bokstavene. Forskningen viser at det er lettere for skolebarn å bli bevisst lydene i språket når det kombineres med bokstavlæring.

I tillegg vil tilgangen til flere bokstaver gjøre at elevene kan lese og skrive flere ord tidlig, og dermed både bli mer motiverte og få mer lesetrening. I dag lærer de fleste bokstavene *S* og *I* først, og kan øve på dem hele skoleåret, mens elevene må vente i mange måneder før de lærer bokstaver som *P* eller *J.*

– Fordelen med å bli introdusert for alle bokstavene raskt, er at man da vil møte på hver bokstav mange ganger i løpet av et skoleår, og man kan jobbe mye med alle bokstavene over tid. Lærerne vil også kunne få oversikt over hvilket nivå elevene ligger på, og vil kunne differensiere leseopplæringen etter elevenes nivå. Ikke minst vil man tydeligere få øye på hvem som sliter med bokstavene, slik at disse elevene får hjelp allerede i første klasse, sier Lundetræ.

Ved å bli kjent med alle bokstavene tidlig, får elevene flere repetisjoner av hver bokstav, og læreren fanger raskere opp elever som strever.

Tradisjon viktigere enn forskning i barneskolen

Hun forklarer praksisen med langsom bokstavprogresjon med at begynneropplæringa i Norge er mer tradisjonsbasert enn forskningsbasert.

– Det hersker en oppfatning av at skriftspråket er en vanskelig kode å lære seg, og at man derfor må gå langsomt frem. Man har vært overbevist om at særlig de svake elevene trenger lang tid på å lære bokstavene. Men all forskning viser at også elevene som strever med lesingen har store fordeler av å bli presentert for alle bokstavene i rask rekkefølge.

Førsteklassingene kan mye

Lundetræ jobber med forskningsprosjektet *På Sporet* som undersøker hvordan man bedre kan oppdage og forebygge lese- og skrivevansker. I en studie prosjektet gjorde høsten 2014, presenterte de ferske førsteklassinger for de 15 vanligste bokstavene. Over en fjerdedel av elevene kunne allerede alle disse bokstavene da de begynte på skolen, og hele 56 prosent kunne nesten alle. Så godt som ingen elever var helt ukjente med bokstavene.

– Det at mange barn lærer bokstavene og det å lese før de begynner på skolen og får formell bokstavundervisning, tyder på at det ikke nødvendigvis er mer krevende for barn å lære seg å lese enn å lære andre ferdigheter, sier Lundetræ.

Tekst: Elisabeth Rongved, Lesesenteret

Les også disse sakene:

Lærerens erfaring med rask bokstavprogresjon Silje Engvoldsen ved Ekholt skole innførte rask bokstavinnlæring for førsteklassingene sine. Det ga gode resultater. Her forteller hun hvordan hun jobbet.

Hvordan jobbe med rask bokstavprogresjon? Førsteamanuensis Kjersti Lundetræ ved Lesesenteret svarer på noen vanlige spørsmål om rask bokstavprogresjon.

Universitetet i Stavanger

Publisert 18.05.2017

Vedlegg 6: Språkløyper – Nasjonal strategi for språk, lesing og skriving 2016–2019

Hvorfor delta i Språkløyper?

- 16 prosent av norske 15-åringer ligger på et lesenivå som er under "kritisk grense".
- Guttene skårer lavre enn jentene i lesing.
- Elever med innvandrerbakgrunn skårer lavere i lesing enn elever med norsk bakgrunn.
- Barn og elever som strever med språk, lesing og skriving blir ikke alltid oppdaga tidlig nok.
- Høgt presterende elever får ikke alltid nok utfordringer og støtte.

For å støtte opp under det viktige arbeidet de tilsatte i barnehager og skoler gjør for å møte disse og andre utfordringer, har Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforsking (Lesesenteret) og Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforsking (Skrivesenteret) utvikla nettstedet sprakloyper.no. Nettstedet er en del av strategien Språkløyper – Nasjonal strategi for språk, lesing og skriving 2016–2019.

Det unike med denne strategien er at det for første gang blir satsa systematisk både på barnehage og alle trinn i grunnskole og videregående skole i samme strategi. Den er laga slik at styrere og leder kan ta innholdet i bruk i barnehager og skoler straks, og hele organisasjonen skal arbeide sammen om ei kompetanseutvikling.

Sprakloyper.no

Nettstedet sprakloyper.no har gratis kompetanseutviklingspakker som barnehager og skoler lett kan ta i bruk i lokalt utviklingsarbeid. Kompetanseutviklingspakkene består av ei rekke økter på 40–80 minutter med fagtekster, filmer, videoforelesinger, refleksjonsspørsmål og oppgaver til mellomarbeid.

Arbeidet i barnehage og skole skal bidra til lokal lagbygging og bidra til å hente fram den kunnskapen som alt finnes, og videreutvikle denne gjennom felles arbeid med og refleksjon rundt innholdet. Barnehage, skole, team eller faggruppe kan velge mellom ei rekke tema etter hvilke behov de har.

Oppstartssamling

Pedagoger fra alle kommunens grunnskoler og barnehager, samt PPT deltok i fylkets oppstartssamling i mai 2017, og nettverket gikk i etterkant inn for at Inderøy kommune skal arbeide systematisk med Språkløypene. Arbeidet skal igangsettes fra og med høsten 2017, og det er skolens leseveileder sammen med rektor/enhetsleder som sørger for å sette av tid til dette.

Inderøy kommune
Best – i lag

UFERDIG!! Vedlegg 7: Kartleggingshjul for elever i Inderøy kommune

	Fag	Kartleggingstest for alle	Høst	Vår
1.trinn	LESING	SOLing	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Obligatorisk kartleggingsprøve i lesing fra U-dir		april-mai
	REGNING	Alle teller	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	REGNING	Kartleggingsprøve i regning fra Udir (frivillig)		april-mai
	Emosjonell sosial utvikling	?		Før kontaktmøte??
2.trinn	LESING	SOLing	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Carlsten	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Obligatorisk kartleggingsprøve i lesing fra Udir		Mars-april
	REGNING	Alle teller	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	REGNING	Obligatorisk kartlegging i regning fra Udir		Mars-april
	ENGELSK	Røra skole		Før kontaktmøte
	Emosjonell sosial utvikling	?	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
3.trinn	LESING	SOLing	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Carlsten	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Ordkjedetest	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Obligatorisk kartlegging i lesing fra Udir		Mars- april
	REGNING	Alle teller	Før	Før

			kontaktmøte	kontaktmøte
	REGNING	Obligatorisk kartlegging i regning fra Udir		Mars- april
	ENGELSK	Obligatorisk kartlegging i engelsk fra Udir. (Digital lytte- og leseprøve.)		Mars- april
	ENGELSK	Røra skole	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	Emosjonell sosial utvikling		Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
4.trinn	LESING	SOLing	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Carlsten	Før kontaktmøte	Mars-mai
	LESING	Ordkjedetest	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Obligatorisk kartlegging i lesing fra Udir		Mars-april
	REGNING	Alle teller	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	REGNING	Obligatorisk kartlegging i regning fra Udir		Mars-april
	IKT	Digitale ferdigheter		
	ENGELSK	Kartleggeren i engelsk	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	Emosjonell sosial utvikling		Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
5.trinn	LESING	SOLing	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Carlsten	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Ordkjedetest	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Nasjonal prøve i lesing	Oktober	
	REGNING	Nasjonale prøver i regning	Oktober	
	ENGELSK	Nasjonale prøver i engelsk	Oktober	
	REGNING	Alle teller	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	ENGELSK	Kartleggeren i engelsk	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	Emosjonell sosial utvikling	?	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
6.trinn	LESING	SOLing	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Carlsten	August-oktober	Mars-mai
	LESING	Ordkjedetest	Høst	Vår

	REGNING	Alle teller.	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	ENGELSK	Kartleggeren i engelsk	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	Emosjonell sosial utvikling		Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
7.trinn	LESING	SOLing	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Carlsten	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	LESING	Ordkjedetest	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	REGNING	Alle teller	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	ENGELSK	Kartleggeren i engelsk	Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
	Emosjonell sosial utvikling		Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
8.trinn	LESING	SOLing	september	september
	LESING	Kartleggeren i norsk.	september	september
	REGNING	Kartleggeren i matematikk.	september	september
	ENGELSK	Kartleggeren i engelsk	september	september
	LESING	Nasjonale prøver lesing.	september	september
	REGNING	Nasjonale prøver matematikk.	september	september
	ENGELSK	Nasjonale prøver engelsk.	september	september
	Emosjonell sosial utvikling		Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
9.trinn	LESING	SOLing	september	september
	LESING	Kartleggeren i norsk.	september	september
	REGNING	Kartleggeren i matematikk.	september	september
	ENGELSK	Kartleggeren i engelsk	september	september
	LESING	Nasjonale prøver lesing.	september	september
	REGNING	Nasjonale prøver matematikk.	september	september
	ENGELSK	Nasjonale prøver engelsk.	september	september
	Emosjonell sosial utvikling		Før kontaktmøte	Før kontaktmøte
10.trinn	LESING	Kartleggeren i norsk.	september	september
	REGNING	Kartleggeren i matematikk.	september	september
	ENGELSK	Kartleggeren i engelsk	september	september

Forslag :

- gjennomføring av kontaktmøter høst uke 43,44, vår uke 10,11.

- kartlegginger skal være gjennomført og drøftet med rektor og spes.ped koordinator i forkant av kontaktmøtet. (Tiltak.)

- ferdigstilling av IOP før 15.september. (Nb husk enkeltvedtak ved sakkyndig vurdering hvor det ikke tilrådes spes.ped.ressurser.)

- kartlegging av emosjonell sosial utvikling. Anbefalt kartleggingsskjema «ESBA Vurderingsskjema for screening og universell kartlegging av elevers sosial ferdigheter 1.-7.trinn»

Annet:

Engelsk: Karen og Bjørg har laget en prøve. Kan denne brukes av alle?

Emosjonell sosial utvikling; finnes det noe som brukes/ kan brukes på ungdomstrinn?

Kan Kartleggeren brukes i no, ma, eng fom 5.klasse istedenfor Alle teller,

Alle teller og Kartleggerne koster penger!!

En lærer på hver av de største skolene, bør sertifiseres i Logos. Ev spes.ped koordinator på hver skole.

Vedlegg 8: Komponenter i god leseopplæring

Fire komponenter som lærere bør fokusere på i arbeidet med lesing i alle fag (artikkel fra Udir).

1. Å utvikle gode språklige ferdigheter

- Lære fagets språk
- Arbeide med å forstå nye ord og begreper
- Sammenheng ordforråd og leseforståelse
- Eks. begrepskart
- Hvem er forfatter og hvilke kilder (hvordan tolke)
- Lære seg å ta inn alle meningsskapende ressurser i teksten (grafer, tabeller, illustrasjoner og tegninger)
- Faglige samtaler (for eksempel om uttrykk som kan, bør, bil, kunne, ofte, til en viss grad)

2. Å utvikle gode kodingsferdigheter

- Elevene kan fortsatt trenge hjelp til avkoding både av sammensatte ord, lavfrekvente, emnenøytrale ord og fagspesifikke ord som de møter i arbeidet med alle fag. En slik hjelp kan være å dele ordet inn i stavelser eller morfemer, for eksempel kan analfabetisme deles inn i an – alfabet – isme.
- God leseopplæring legger til rette for at elevene skal øke sin metakognitive bevissthet og overvåke egen læring, og innebærer for eksempel at alle lærere hører elevene lese høyt i sitt fag
- Kunnskap om hvordan en tekst er bygd opp, letter forståelsen
- Viktig å få oversikt over kapitteloverskrifter, oversikt over læringsmål, ingresser, rammetekster og oppsummeringer
- Viktig å få oversikt over grafiske elementer som bilder, tegninger og symboler. Lesing er å kunne forstå og kode om de ulike elementene og kunne sette disse sammen til en enhet.

3. Å utvikle strategiske lesere

- Lesestrategier er tiltak leseren iverksetter for å fremme forståelse
- Lesestrategier kan enkelt beskrives som alle de tiltak leseren kjenner til og kan iverksette for å fremme leseforståelse. Når man skal planlegge undervisning med tanke på å utvikle elevenes strategiske ferdigheter og leseforståelse, er det hensiktsmessig å dele arbeidet inn i tre faser: **Før, under og etter lesing.**

FØRLESING:

- Elevene må få anledning til å aktivisere bakgrunnskunnskapen sin i møtet med en tekst. Dette handler om å lære elevene å orientere seg i teksten, å lære dem å utnytte egne forkunnskaper

- Lærer modellerer
- Eksempel: Orientere seg i teksten, studere paratekstene (overskrifter, innholdslister, margtekster, tekstbokser, bilder…).
  Uttrykke formål med lesingen.
  Aktivere førforståelse og forventninger til teksten (samtale, tankekart og andre typer førlesingsskjema…).
  Identifisere nye ord og begreper.
  Vurdere kilden kritisk

UNDER LESING:

- Undervegs handler det om at elevene må stoppe opp og tenke over det de leser, og vurdere om de forstår. Metakognitiv bevissthet innebærer å overvåke egne kognitive prestasjoner og fortløpende vurdere dem. Det vil si at leseren er i stand til å overvåke egen lesing, merke når en er ukonsentrert, oppdage når en ikke forstår, og lese om igjen hvis det er noe som ikke gir mening.
- Refleksjonssamtaler og modellering
- Strategisk lesing
- Lesemåten velges ut fra formålet med lesingen
- Eksempel: Lese aktivt, gjør antakelser og justerer på bakgrunn av ny informasjon.
  Arbeide med ord og begreper (f.eks. to-kolonnenotat og begrepskart, venndiagram…)
  Streke under, notere og systematisere informasjon (f.eks. tankekart, tegning, oppsummeringer, rammenotat…)
  Stille spørsmål til teksten
  Sjekke egen forståelse

ETTER LESING:

- Vise hva de har lært skriftlig/muntlig etter lesing
- Ta i bruk fagets språk og sjangre
- Eksempel: Kontrollere læringsutbyttet og synliggjøre kunnskapen for seg selv og andre (oppsummere hva teksten/illustrasjonen handler om , skrive sammendrag, stille spørsmål og svare på andres, trekke sammenligninger med egne erfaringer, med andre tekster og med det en vet og kan fra før, lage presentasjoner, dramatisere, omforme tekst til annen sjanger…)
  Vurdere tekstens form og innhold

4. Å utvikle motiverte og engasjerte lærere

- God leseundervisning legger vekt på at elevene ser sammenhenger mellom det de leser og virkeligheter. For lærere handler det for eksempel om å stille spørsmål som hjelper elevene med å se slike sammenhenger
- Undervisningspraksis der læreren sammen med elevene setter klare kunnskapsmål for lesing og læring it fra kompetansemålene i LK06, og der læreren gir feedback, øker elevenes tro på egne ferdigheter. Valgmuligheter er motiverende fordi det gir elevene en følelse av kontroll (velge mellom ulike tekster).
- For å fremme engasjement må læreren klargjøre målet og hensikten med lesingen og modellere og jobbe med ulike lesestrategier som elevene kan benytte seg av.
- I samtaler om tekst er det viktig for elevenes motivasjon at læreren stiller autentiske spørsmål, der en spø fordi en ikke vet, ikke for å kontrollere om elevene hard et rette svaret (høy verdsetting)
- Viktig mål for skolens leseopplæring å utvikle lystlesere
- Gjøre seg kjent med elevenes lesehistorie, hva de like å lese og hvilke sjangre de har erfaring med, og ta hensyn til deres lesepreferanser.
- Elevene trenger lærere som har et stort repertoar å øse av når det gjelder å veilede elevene i deres videre valg av tekst
- Lærere i alle fag kan oppmuntre elevene til å lese populærvitenskapelige tekster innenfor sitt fag.
- Høytlesing kan være velegnet til å etablere en varig klasseromskultur for lesing. Høytlesing er ikke avhengig av den enkelte elevs evne eller vilje til å lese selv, den gir alle elevene lik tilgang til teksten, og alle blir ferdig med leseaktiviteten samtidig. Læreren har mulighet for å stoppe opp og samtale med elevene om personer, hendelser og handlinger, skape undring, refleksjon, identifikasjon og invitere elevene til å gjøre sammenligninger.
- God leseopplæring innebærer videre at elevene får anledning til å formidle leseropplevelsene sine til andre. Det kan for eksempel være i form av å anbefale litteratur for hverandre i klassen, lese høyt for hverandre, skrive bokanmeldelser til avisen eller presentere nye tekster de har laget med utgangspunkt i litteraturen de har lest.

Vedlegg 9: Lesebestillinger

Kilde: Udir

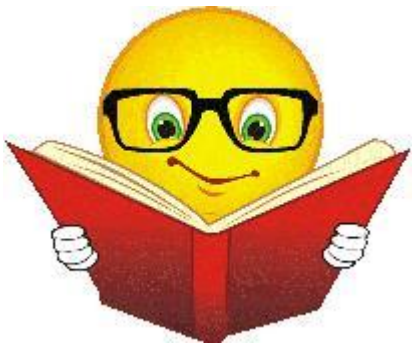

Lærere bør gi spesifikke leseoppdrag til elevene.

I stedet for å snakke om leselekser, kan det være hensiktsmessig å snakke om lesebestillinger. Lærerne må være spesifikke i leseoppdragene de gir til elevene og unngå å gi rituelle og mekaniske lekser av typen les s. x-x i læreboka og gå på svarjakt, som ofte har en rett/galt dimensjon. Leselekser av denne typen åpner ikke i stor nok grad for kritisk lesing, tolking, refleksjon og vurdering av tekstens form og innhold (Løvland, 2011; Maagerø og Skjelbred, 2008; Kverndokken, 2012).

En lesebestilling innebærer mer aktive elever og gir elevene ulike leseerfaringer. Dette kan i neste omgang øke mulighetene til en selvinitiert, intuitiv leseadferd (Kverndokken, 2012). Lesebestillinger kan gis på den måten at de inviterer leseren til å trene på alt fra leseflyt og avkoding til å gå i dialog med teksten følelsesmessig og intellektuelt.

Hvordan gi lesebestillinger ved lesing av fagtekst?

For eksempel er fagtekstene elevene møter ofte informasjonstette med utstrakt bruk av passivkonstruksjoner og nominaliseringer, som vil si at verb og adjektiv omdannes til substantiv (nomen) ved hjelp av suffiks som – het, – ing, - else, - sjon, -skap. Verbet tømmes for mening, og ofte brukes verb som for eksempel være, ha, bli, gi og få, som kun har som funksjon å skape sammenheng mellom de nominale leddene.

Et eksempel tatt fra Makt og Menneske 10 *(Ingvaldsen og Kristensen, 2008)* viser dette språktrekket: *«De første årene etter krigen ble rasjoneringen opprettholdt, for det var stor knapphet på de fleste varer.»*

En lesebestilling kan være å be elevene merke seg nominaliseringer og lange sammensatte ord av substantiver i en gitt fagtekst, og trene på å avkode slik at språket blir uanstrengt og korrekt uten lesestopp. I neste omgang kan elevene bli bedt om å omformulere nominaliseringene, forklare dem og sette dem inn i nye sammenhenger, for eksempel i

egenproduserte setninger. Setningen over kan for eksempel bli til: «Fordi det var lite av de fleste varer etter krigen, fortsatte man å rasjonere varer slik at det ble litt til hver».

Hvordan gi lesebestillinger ved lesing av skjønnlitterær tekst?

En annen lesebestilling kan være å lese en skjønnlitterær tekst og bruke igangsettere for personlig reaksjon (Lillesvangstu m.fl., 2007: 20), eller jobbe med bilder og begreper i historiefaget ved å studere bilder og matche tekst med riktig bilde, plassere bilder som en synes hører sammen i grupper, og gi gruppene navn eller plassere bilder inn i et venndiagram.

Igangsetter for personlig reaksjon

- Da jeg leste, la jeg merke til…
- Jeg synes at…
- Jeg likte godt da…
- Det gjorde inntrykk på meg at…
- Hvis jeg var…
- Jeg ble skuffet over…
- Jeg ble overrasket over
- Slutten var…
- Fordi…

Vedlegg 10: Veiledet lesing i alle fag på mellomtrinnet

Hva er veiledet lesing?
Veiledet lesing er en undervisningsmetode som gir elevene tilpasset og strukturert leseopplæring.
Læreren støtter og veileder elevene i leseutviklingen ved bl.a. å benytte ulike strategier for å tilegne seg en tekst.
Elevene tilegner seg lesestrategier som de kan anvende i andre lesesituasjoner.

Gode lesestrategier
Skaffer oversikt over hva teksten handler om Vet hvorfor han/hun leser Prøver å forutsi hva som vil skje Prøver å forstå vanskelige ord ut fra sammenhengen Bruker markeringer, utheving, understreking og lignende for å identifisere hovedpunktene, de viktige begrepene, sentrale idéene Bruker sin forkunnskap Revurderer gammel kunnskap mot ny Lager mentale bilder av det han/hun leser

Læringsstrategier
Læringsstrategier er framgangsmåter elevene bruker for å organisere sin egen læring
Det er strategier for å planlegge, gjennomføre og vurdere eget arbeid for å nå læringsmål
Det innebærer også refleksjon over nyervervet kunnskap og anvendelse i nye situasjoner
Gode læringsstrategier fremmer elevenes motivasjon for læring og evne til å løse vanskelige oppgaver også i videre utdanning, arbeid og fritid.

Målet for veiledet lesing Målet for veiledet lesing er å utvikle elevenes ferdigheter i å benytte lesestrategier selvstendig slik at elevene klarer å møte og lese nye tekster og respondere på dem kritisk

EN ØKT MED VEILEDET LESING:

- Sett opp klare læringsmål
- Ha en tavle eller whiteboard sentralt i gruppa
- Tekstarbeid der det blir lagt vekt på læringsmålet
- Lese teksten selvstendig
- Samtale i par
- Samtale i gruppa
- Oppsummering og refleksjon om læringsmålet er nådd
- Veiledet lesing betyr at læreren støtter elevene på en slik måte at "hva de kan gjøre med lærerens hjelp i dag, kan de gjøre alene i morgen." (Vygotsky – Den nærmeste utviklingssone)

Se ellers film om emnet på Lesesenteret sine sider: http://lesesenteret.uis.no/boeker-hefter-og-materiell/film/skole-i-praksis/veiledet-lesing-article80116-12693.html

Forslag til gjennomføring av veiledet lesing i hel gruppe/klasse:

– I teksten skal det stå hvor mange ord som er lest bak alle setningene (som ved Carlsten-testene), slik at eleven vet hvor mange ord den har lest.

–Tallene (lesehastigheten, antall leste ord) er private. Hvis de ville dele tallene med hverandre kan de gjøre det i friminuttet, men i timen skal elevene ikke snakke om hastigheten. Vi er forskjellige; noen leser bra, noen løper fort, noen er gode i matte og andre i kunst og håndverk.

– Elevene skal stillelese fra begynnelsen av teksten i 1 minutt – læreren sier stopp og eleven setter en strek etter det siste ordet eller siste lyden som han leste.

– Elevene tar hodet ned på pulten så den ikke ser de andre og du stiller kontrollpåstander med riktig/feil-svar fra begynnelsen av teksten. Om eleven mener at påstanden din er riktig, rekker den opp hånda. Mener den at påstanden er feil, har den hånda nede. (Viktig at elevene vet at de må forstå teksten i tillegg til å lese fort).

– Prosedyren skal gjentas 2 ganger til (les fra begynnelsen 1 minutt – sett strek etter det siste ordet eller den siste lyden han leste – kontrollpåstander fra begynnelsen av teksten).

– Elevene lager et lite stolpediagram i boka si, som tydelig viser progresjonen (vis på tavla). Første gangen leste eleven kanskje 20 ord, andre gangen kanskje 30 ord, siste gangen kanskje 45 ord.

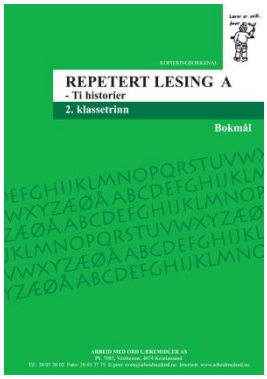

Vedlegg 11: Repetert lesing

I følge Meyer og Felton (1999) er repetert lesing av sammenhengende tekst den eldste og mest siterte metoden for å fremme leseflyt. Torgesen et al. (2001) hevder at repetert lesing er den intervensjonen som til nå har gitt best resultat når det gjelder å oppnå leseflyt. De begrunner dette med at man gjennom en slik repetert eksponering av ord danner nye ortografiske koder og/eller øker effektiviteten i adgangen til allerede lagrede ortografiske koder.

Repetert Lesing - den eldste og mest siterte metoden for å fremme leseflyt.

I forbindelse med lesing har det vært diskusjoner om hvorvidt man skal legge vekt på mengdelesing eller repetisjon. Tiltak som tar utgangspunkt i mengdetrening har gjerne ensidig fokus på leselyst. Det er imidlertid viktig å være klar over at mengdelesing først vil være effektivt når barna mestrer de første nivåene i leseutviklingen. Ved automatiseringstrening der elevene møter de samme ordene flere ganger innenfor en kort tidsperiode, gjennom gjentakelse/repetisjon, vil lesetreningen bli mer intensiv og fokusert. Slik vil repetert lesing utfylle mengdelesing i å utvikle ortografiske koder i leksikon (Klinkenberg 2005).

Det som man i dag kjenner som metoden repetert lesing, tar utgangspunkt i S. Jay Samuels (1979) automatiseringsteori.

Samuels (1979) metode for repetert lesing går ut på at elevene leser en kort meningsfull tekst eller et avsnitt gjentatte ganger inntil et fastsatt flytnivå er nådd. Samuels hevder at en slik gjentatt lesing påvirker både nøyaktighet og hastighet.

Vedlegg 12: Lese- og læringsstrategier – progresjonsplan

Læringsstrategier brukes for å:
• Aktivisere den enkeltes bakgrunnskunnskap som igjen forsterker innlæringen
• Organisere kunnskap på en oversiktlig måte, som gir økt læringsutbytte.
Hvorfor trenger vi læringsstrategier:
• Kunnskap er ikke alltid lett å overføre
• Må utvikles av den som skal lære
• Du bygger i stor grad opp din kunnskap
• Opparbeider dine ferdigheter og holdninger
• Læring skjer bare hvis du vil det skal skje
• For å lære må du være aktiv
• Å være aktiv vil si at du selv har lyst til å lære
• Du må være aktiv i forhold til å bestemme deg for hva, hvordan og hvorfor du skal lære

Gode lesere bruker ulike strategier avhengig av hvilken type informasjon de trenger fra teksten. Disse strategiene vil hjelpe eleven til å bli en mer funksjonell leser:
skimming, skanning, nøyaktig lesing, interaktiv lesing (Dysleksi Norge).

Lesestrategier kan hjelpe elevene til å forstå mer av det de leser og til å lese raskere.
Lesestrategien skimming gir elevene et overblikk over hva teksten handler om, skanning brukes for å finne spesifikk informasjon og dybdelesing brukes for å forstå og huske hele teksten.

Se Udir:
http://www.udir.no/Lareplaner/Veiledninger-til- LK06/Veileder-fremmedsprakcont/Undervisningsveiledning-til-lareplan-i- Fremmedsprak/Hoyremeny/Lesestrategier/

Uansett tilnærming er det viktig alltid å ha formålet med lesingen i fokus. Elevene skal ha en grunn til å lese, han/hun skal vite på forhånd hva de skal bruke lesingen til, og tilpasse metoden til formålet. Det kan derfor være gunstig å dele leseaktiviteten inn i tre bolker:
før –under – etter

Før du leser/"BISON-overblikk"

• Mål med teksten
• Skap oversikt:
1. Se på bilder
2. Bildetekst
3. Overskrifter
4. Innledning

5. NB-ord
6. Hva forventer jeg av teksten?
7. Hva vet jeg fra før om emnet?

Mens du leser

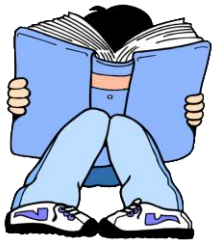

- Stopp- tenk- skriv
- Gir dette mening?
- Vanskelige setninger:

1. Les en gang til
2. Reflekter- hva betyr dette?
3. Se på bilder (støtte)
4. Les videre (mer informasjon?)

- Nye begreper:

1. Se på ordet, hva sier det?
2. Hva betyr det i denne sammenhengen?
3. Les videre (blir det forklart?)
4. Kan jeg forstå det fra en annen sammenheng?
5. Hva vet jeg fra før?

- Viktige nøkkelord
- Meningsbærende ord

Etter lesing

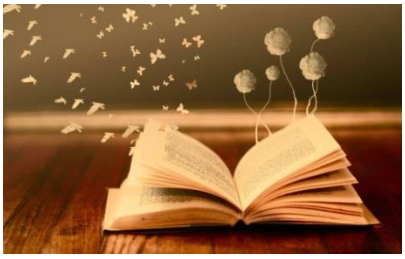

- Har jeg nådd målet?
- Snakk om innholdet
- Noter nøkkelord
- Er det noe jeg ikke forstår?
- Skriv sammendrag
- Lag spørsmål til teksten
- Lag ordbank
- Bruk nye begreper i en annen sammenheng (synonymer/antonymer, ny setning)

Nettsteder:

http://lokus123.lokus.no/index.jsp?marketplaceId=4119728&languageId=1&siteNodeId=6894431&didLogin=true
http://www.dysleksiforbundet.no/no/engelsk/lesing/Lesestrategier.b7C_wljW09.ips

Det skal brukes lesestrategier i leseopplæringa, fra barnehagen og gjennom hele grunnskoleløpet. Målet er å få elevene til å bli strategiske lesere, og lærere både i barnehagen og på skolen skal legge til rette for det. Barn og elever skal ha kjennskap til og kunne bruke et utvalg av lesestrategier når de når ungdomsskolealder, og de skal ha fått

erfaring med at forskjellige typer tekster fordrer forskjellige lesestrategier. Videre er det viktig å arbeide med strategier før, under og etter lesing. I barnehagen arbeides det med førlesing; hva vet vi fra før om det vi skal lese eller snakke om? Det skal også arbeides bevisst med begreper.

Småtrinnet		
Før du leser	**Mens du leser**	**Etter lesing**
Begrepskart BISON-overblikk Tankekart – fri assosiasjon VØL-skjema	Prosessnotat (matematikk) Tankekart – fri assosiasjon	Begrepskart FoSS Karusell Tankekart – fri assosiasjon VØL-skjema
Mellomtrinnet/Ungdomstrinnet		
Før du leser	**Mens du leser**	**Etter lesing**
BISON-overblikk Flerkolonnenotat Kapitteloversikt Læresamtalen Refleksjonsnotat Styrkenotat	Bildenotat Flerkolonnenotat Kapitteloversikt Læresamtalen Les og si noe Parkeringsplassen Prosessnotat (matematikk) Rammenotat Selektiv markering Styrkenotat Tankekart – strukturert To-kolonnenotat	Bildenotat Flerkolonnenotat FoSS Kapitteloversikt Karusell Læresamtalen Nøkkelordtekst Parkeringsplassen Rammenotat Refleksjonsnotat Styrkenotat Strukturpuslespill Tankekart – strukturert To-kolonnenotat Venndiagram Spoletekst En-setningssammendrag

Disse strategiene står beskrevet i heftet "Læringsstrategier. En eksempelsamling", Gjesdal kommune, 2013. Noen av strategiene har fått nærmere beskrivelse nedenfor.

Det er hver enkelt lærer som har ansvar for å legge til rette for bruk av lese- og læringsstrategier i sin undervisning i sitt fag og i sine tekster, både skjønnlitterære tekster og fagtekster.

Lesestrategi	Beskrivelse
Førlesing	Førlesing som begrep benyttes for å beskrive aktiviteter elevene kan gjøre før de begynner med selve lesingen. Førlesingsaktiviteter bidrar til å aktivere elevenes forkunnskaper om et emne, skape nysgjerrighet om et emne, anerkjenne hva elevene vet fra før, eller bidra til oppmerksomhet omkring hva de tror emnet handler om.
Tankekart – Styrkenotat/Styrkekart 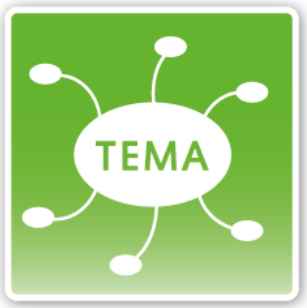	Et kreativt verktøy brukt til å systematisere ideer, tanker og opplysninger om et tema, en tekst eller et bilde. Lett å bruke sammen med brainstorming/idédugnad. Tankekartet kan også brukes som en disposisjon for videre arbeid. Kategoriseres opplysningene, kalles det et strukturert tankekart. Et styrkenotat/styrkekart er en variant der man strukturerer stoffet ved å organisere opplysninger i overordnende og underordnede deler. Kidspiration og Inspiration er to dataprogrammer som bygger opp tankekart og styrkenotat på en glimrende måte.
Venn-diagram/SAM-skjema 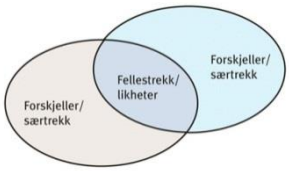	I VENN-diagrammet synliggjør man likheter og forskjeller ved to eller flere ting, for eksempel land, dyr, historier, flagg, historiske hendelser med mer. I yttersirklene settes det som er særegent for det som skal sammenliknes, mens man i midtsirkelen setter det som er felles.
Begrepskart/Ordkart	Ordkart hjelper elevene til å utvide betydningen av ord og forstå det i forhold til andre begreper. De hjelper også barn til å lage utførlige definisjoner av ord i stedet for enkle definisjoner med ett eller to ord. Spør: *Hva er det? Hvilke egenskaper har det?*
Matematikkskjema for tekststykker	Tekstoppgaveskjema i matematikk brukes for å lære elevene til å plukke ut spørsmål og relevant informasjon i tekstoppgaver i matematikk. Målet er at elevene skal forstå oppgavene lettere, og bedre kunne sjekke svaret de kommer fram til. Spørsmål: - Jeg vet - Jeg vet også - Tegning -Regn ut
Læresamtalen	I Criss-strategiene – Lære å lære – står den aktive elev i sentrum. Samtaler mellom elever utvikler individuell forståelse. Kunnskap og kompetanse er bygd opp på en sosial måte, vi lærer ved å føre samtaler med hverandre. Å snakke om fagstoffet hjelper oss til å klargjøre hva vi vet. *Før læresamtalen* • Les teksten. Skriv gjerne nøkkelord eller lag tankekart mens du leser. • Forbered deg på de fire rundene i læresamtalen *Selve læresamtalen*

	• Gå sammen to og to. • Snakk etter tur. Begge må si noe i hver runde. • Samtalen har fire runder. I hver runde skal begge si en setning eller stille et spørsmål som begynner med bestemte startord 1.runde – Startord: Jeg har lært at… 2.runde – Startord: Jeg mener den viktigste setningen er… 3.runde – Startord: Mitt faktaspørsmål er… 4.runde – Startord: Jeg lurer på… • I 3. og 4. runde skal den andre prøve å svare på spørsmålene.
VØL-skjema Jeg skal lære om: _____ VET ØNSKER HAR LÆRT	I et VØL-skjema setter man opp hva man vet fra før (**V**), og hva man ønsker å lære mer om (**Ø**) i forkant av et arbeid. I etterkant fyller man inn hva man har lært (**L**). I et VØL-skjema får man fram bakgrunnskunnskap og viser hensikt/mål og motiverer for videre arbeid. Siste kolonne gir mulighet for refleksjon over egen læring i etterkant. To andre varianter: **VSL: V**et – **S**kal lære – **L**ært **VØSLE**: Dette **v**et jeg – dette **ø**nsker å lære – **s**lik vil jeg lære – dette har jeg **l**ært – **e**genvurdering. Mange elever vil være usikre på Ø-ønsker å lære. Da er VSL en god form.
Les og si noe 	Gjennom denne metodiske tilnærmingen lærer elever seg å strukturere stoffet de leser, skaffe seg oversikt, konsentrere seg om innholdet og å omforme det til egne ord. Fremgangsmåte: Del elevene i grupper. Hver gruppe velger en leder som begynner å lese for eksempel første avsnitt. Personen til høyre for lederen må «si noe» om det som har blitt lest; -spørsmål, tanker, hva er viktig her, vanskelige ord osv. Etter det kan alle på gruppa følge opp med en kommentar eller et spørsmål. (Lederen passer på tiden.) Personen til høyre leser deretter andre avsnitt. Fortsett til hele teksten er lest og kommentert. (NB! Ingen tvinges til å lese, men alle må gi respons.) Flott utgangspunkt for et Fri-form-kart blant annet **Vet** **Ønsker å vite** **Har lært**
Styrkenotat 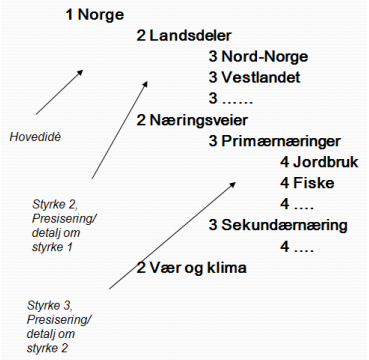	Et styrkenotat/styrkekart er en variant av et tankekart der man strukturerer stoffet ved å organisere opplysninger i overordnende og underordnede deler. Kidspiration og Inspiration er to dataprogrammer som bygger opp tankekart og styrkenotat på en glimrende måte.
Spoletekst	Spoletekster har en stram struktur hvor man skaper en helhetlig tekst ved å skrive avsnitt for avsnitt og opplysningene organiseres i

	et gitt system. *Innledning:* for eks. spørsmål, påstander, sitater etc. *Hoveddel:* hvert avsnitt starter med en hovedsetning hentet fra innledningen og bygges ut av detaljer. *Konklusjon:* spørsmål, påstander og sitater gjentas med noen få oppsummerende kommentarer. Dette skriveverktøyet er nyttig til skriftlige oppgaver i kunnskapsfagene (f.eks. naturfag, samfunnsfag og KRLE).
To-kolonnenotat 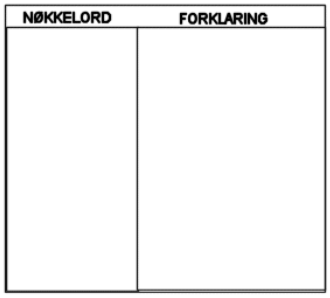 	To-kolonne er også en metode for å organisere opplysninger, og er nyttig til tekster som krever kritisk reflekterende tenkning. Det finnes ulike former som kan tydeliggjøre analyse av problemer, problemløsning og beskrivelse av fremgangsmåter. Eks: Hovedidé-detalj-notater, påstand-bevis, problemløsning, prosessnotat
BISON-overblikk	Bison-overblikk, er en strategi som man kan benytte seg av i førlesningsfasen. Begrepsforståelsen til elever er veldig forskjellig, og BISON-overblikket hjelper med blant annet å oppklare og forklare begreper. B – bilde I – ingress S – sammendag O – overskrift N – NB-ord
FoSS – Forholdet spørsmål - svar	FoSS er en strategi for å lære elevene å stille gode spørsmål til tekster. FoSS trener lesing på 4 nivåer. Diskusjon om typer av spørsmål og tenkning omkring spørsmålet er det viktigste – ikke hvilken kategori spørsmålet hører til. Strategien utvikler elevenes evne til å tolke og reflektere over tilgjengelig informasjon. Elever som er gode på å lage spørsmål til tekst, er også bedre til å svare på spørsmål. **I boka** • Akkurat der Svar i teksten • Tenk og let Svar flere steder i teksten, du må lete. **I hodet** • Forfatteren og jeg Svar ikke direkte i teksten Du må tenke deg om • På egenhånd Du må bruke din egen kunnskap Spørsmålstyper deles i to store hovedkategorier som igjen er delt i to underkategorier hver: I BOKASPØRSMÅL: 1. Akkurat der-spørsmål 2. Tenk og let-spørsmål I HODET MITT-SPØRSMÅL: 1. Forfatteren og jeg-spørsmål 2. På egen hånd-spørsmål

En-setningsoppsummering	Som en avslutning på et arbeid eller lesing, lager man en setning som skal oppsummere essensen i det man har arbeidet med. Læreren bestemmer hvor mange ord setningen skal bestå av ut fra vanskegrad og arbeidsmengde. Eks.: Oppsummer tekstens viktigste innhold ved hjelp av en helsetning på maks. 15 ord.

Vedlegg 13: Prosessnotat i matematikk

Hva skal vi finne ut?	
Hva vet vi?	
Vet vi noe mer?	
Tegning	
Regneoperasjon	**Addisjon** + **Subtraksjon** - **Multiplikasjon** × **Divisjon** :
Regnestykke	
Svar	
Vurdering av svaret	

Vedlegg 14: Mengdelesing som metode i engelskundervisninga

Mål: Økt generell kompetanse i engelskfaget ved å bruke mengdelesing som metode.

Mengdelesing kan defineres som lystbetont lesing, der målet i utgangspunktet er å lese for lesingens skyld, ofte uten konkrete oppgaver knyttet til lesinga. Mengdelesing (extensive reading/reading for pleasure) kan ses på som det motsatte av detaljlesing (intensive reading), med spesifikke læringsmål og oppgaver knyttet til lesingen.

Krav til bruk av mengdelesing som metode:

- det må settes av mye tid til lesing, f.eks. 20 minutter av hver engelsktime
- materialet må være tilpasset hver enkelt elevs faglige nivå, få nye ord som ødelegger lesegleden og hindrer forståelsen
- stor variasjon i utvalget av lesematerialet:
    - skjønnlitteratur av alle sjangrer, faglitteratur i mange emner
- elevene velger selv hva de vil lese, omtrent på samme måte som når en går inn i en bokhandel
    - jo mer de liker temaet, jo mer leser de
- elevene bør lese så mye som mulig, ut fra prinsippet om at du forbedrer deg i noe ved å gjøre det mye
- læreren må sette pris på å oppmuntre til mengdelesing, både på skolen og heime
    - på skolen: DEAR Time – Drop Everything And Read…
- mengdelesing må pågå over en viss tid, minimum 3 måneder.

Forutsetninger:

- minst ett trinn(8/9/10) må gjøre det, kan ikke gjennomføres i en klasse.
- samarbeid med folkebiblioteket, som kan kjøpe og låne inn større mengder litteratur
    - "graded readers"
    - http://www.fremmedspraksenteret.no/nor/fremmedspraksenteret/larings---ressurser/leseveiledning-i-engelsk/reading-beyond-the-textbook/organizing-an-extensive-reading-programme
- organisere det som et leseprosjekt, med muligheter for søknad om midler til innkjøp av litteratur